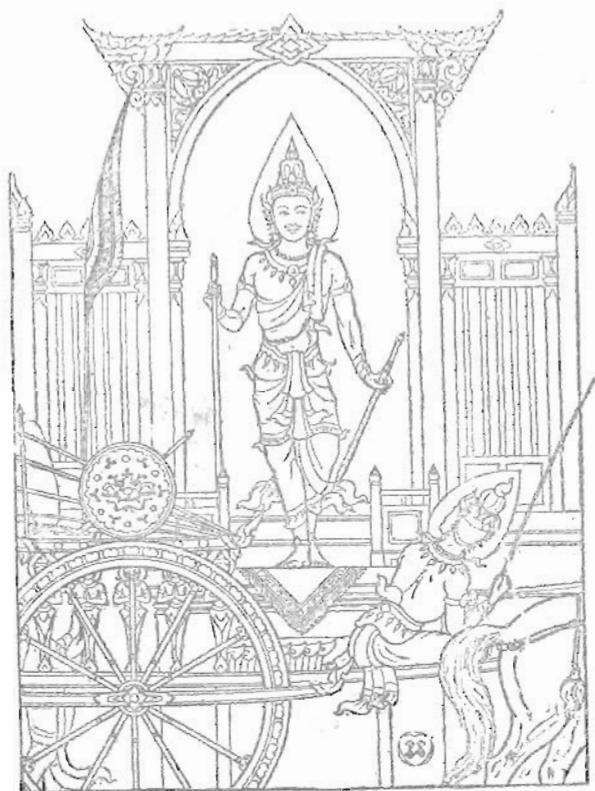

คู่มือ

พระราชชนพนธ์ สัมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ซึ่งกระทรวงให้ใช้ในโรงเรียนเตรียม

๑๖ ขันทรงรถทองห้องพรรณงามงอนอ่อนนุช
เนกนาคะราชกำแหง

นายเปลื้อง ฉนกร

มีแนวคำตอบวรรณคดี หนังสืออ่านทั้งด้ามเล่มด้วย

การศึกษาโดยตนเอง
เป็นการศึกษาที่ดีที่สุด

ผู้มีความเพียรเท่านั้น
ที่จะประสบเกียรติและความสำเร็จ

รูปหน้าปก จำดองจาก ผู้พระหัตถ์
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ซึ่งทรงวาดภาพประกอบในเรื่อง
ขรรมาขรรมะสังคความ

เลขหมู่ 4209.8
 177

เลขทะเบียน 17473

วัน, เดือน, ปี

สารบัญเรื่อง

๑. คำอธิบายที่มาของเรื่อง และ คำศัพท์ใน
 มงคลสูตรคำฉันท์ ชรรมาธรรมะสงคราม
 พระนลคำหลวง มัทนะพาธา
 สาวิตร ตามใจท่าน
๒. อธิบายแบบคำประพันธ์
๓. การผูกศัพท์ใช้ในการกวีนิพนธ์
๔. วิธีถอดคำประพันธ์
๕. การพินิจวรรณคดี
๖. ตัวอย่าง และ ลักษณะคำถามกวีนิพนธ์
๗. แนวคำตอบ

~~01512~~ 17473

มงคลสูตร คำฉันท์

๕ ที่มา

มงคล แปลว่า ความสุข ความเจริญ ดังที่นำมาซึ่งความสุข
ความถาวร สูตร แปลว่า เดิน ด้าย เชือก ดังที่ร้อยกรองขึ้น
หลัก กฏ แต่ในทีนี้คำ สูตร หมายถึง พระสูตร คือ เรื่องราว
ที่สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ เป็นส่วนหนึ่งของ พระไตร
ปิฎก พระไตรปิฎกนั้นแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่สามหมวด คือ พระ
วินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) และ พระอภิธรรมปิฎก.

พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวนั้นมีอยู่ ๑๓๐ พระสูตร แบ่ง
ออกเป็นสองหมวด หมวดหนึ่ง กล่าวถึงความอัศจรรย์ต่าง ๆ เรียกว่า
อภิปุคฺคตมม กับ กล่าวแก่และขบปัญหาที่ผู้ถาม เรียกว่า
เวทถล.

มงคลสูตรนั้นเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า อะไรเป็นความดี
ความเจริญ ท่านทรงกำหนดไว้ว่า ลักษณะที่นำความดีความเจริญ
ให้เกิดนั้นมีอยู่ ๓๘ ประการ มีเรื่องปรากฏในพระสูตรว่า

กาลครั้งหนึ่งมีชายในชมพูทวีปประชุมถามปัญหากันว่า อะไร
เป็นมงคล (ความดีความเจริญ) บุคคลทั้งหลายต่างให้ความเห็น

แตกต่างกันไปตามอัชฌาศัยของคน ไม่เป็นอันตกลงกันได้ ฝ่าย
 เทวดาก็ดูจะคิดขอมงคตนเช่นกัน ทงมนุษย์และเทวดาได้คิดกัน
 มานานถึง ๑๒ ปี ก็ไม่อาจตกลงกันได้ ท้าวสุทธาวิกรมมหาพรหม
 (พรหมผู้กล่าวเทวดา) จึงประกาศแก่มนุษย์เทวดาว่าต่อไปอีก ๑๒ ปี
 ดมเด็จพระพุทธเจ้าจะเสด็จขอมงคตน กาดตวงมาได้ครบ ๑๒ ปี
 พระพุทธเจ้ามาตรัสในโลกแล้ว หมู่เทวดาจึงเข้าไปถามพระอินทร์
 พระอินทร์จึงให้เทวดาองค์หนึ่งลงมาทูลถามพระพุทธเจ้า พระอินทร์
 และบรรดาเทวดาทงหลาย ตลอดจนหมู่มนุษย์กพากันมาชุมนุมดับ
 เรื่องท พระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหา ว่าอะไรบ้างที่เป็นมงคตน พระ
 พุทธเจ้าได้กล่าวถึง ดั้งที่เป็นมงคตนยั้ง (เอตมมุงคตมคฺคตัม) รวม
 ๓๘ ประการ.

อธิบายคำ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺทสฺส คาคา
 นเป็นคำนมัสการ คือกล่าวนอบน้อมพระรัตนตรัย เรียกว่า คำ
 ประณามกได้ ตามธรรมเนียม เมื่อพุทธศาสนิกจะบูชาไหว้พระ
 หรือสวดมนต์ภาวนารักษาศีล ก็ขอมกล่าวคำนมัสการดังกล่าวด้วย
 เดี่ยวก่อนตมคตทถดาวดามคต คช ะตถกถงพระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ คาคาข้างบนนี้ แปลเอาความว่า “ความนมัสการของ
 ข้าพเจ้าจงมีแด่พระผู้มีพระภาค ผู้ไกลจากกิเลส ผู้ตรัสรู้เองโดย
 ซอม.”

สุทฺเวา (สฺ-ทฺเวา) สฺ-ตฺ ฺทเวา-ทฺพ คำเดิมคือ ทเว
 แปลว่า ผู้ทมนษยนบถอ.

มังคะลา (มกคต).

พหุภพ (พหุ-ภพ) พหุ-มาก ภพ-มาจาก ภว-ความ
 เกิด ความมึ ทอຍุ พหุภพ คือ ทอຍุทงหลาย.

จักระวาท (จักรวาท) ปริมณฑล เทือกเขาซึ่งเป็นกำแพง
 ล้อมรอบโลก เป็นเขตคั่นแสงสว่าง และความมืด ทางด้านหน้า
 มอຍุหน่งหม่น คำ จักรวาท ในตำราภูมิศาสตร์หมายถึง โลก ดาว
 นพเคราะห์ และห้วงอากาศธาตุ.

จิริง (จิริง-จิริง) ช้านาน คำนกตายเป็น เจียร-จำเนียร.

มโนมาลย์ (มโน-มาลย์) มโน-ใจ มาลย์-ดอกไม้
 ในทนต์หมายถึง ดวงใจ.

โกลา-หละ (โกลาหล) เดียงกักก้องอุนวาย คำนแยกกัน
 อยุคนตะวรค มีเครื่องหมาย-ยตภังค ฆบอจวาเป็นคำเดียวกัน.

มโหดม (มหา-อดม) อดมย้ง มากย้ง.

โลกนาถ (โลก-นาถ) นาถ-ที่พึง เป็นดัมัญญาพระ
 พุทธเจ้าว่า โลกนาถ ที่พึงแห่งโลก.

ทฺษะ (โทษ) ความผิด ความร้าย ความชั่ว.

อັดถะ (อັดถ) การหายไป ใจความ เนอเรื่อง คำแปล.

วรอັดถ์ คือ เนอเรื่องอันด.

พระอานนท์ โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งเป็นกษัตริ-
 ชาติาพระเจ้าสุทโธทนะ ได้ออกผนวชในพระพุทธศาสนา และได้
 เป็นภิกษุผู้มีบุญญาภพพระพุทธเจ้า จนพระพุทธองค์นิพพาน พระ
 อานนท์เป็นผู้มีความจำค้อย่างประเสริฐ เป็นพหูสูตร มีคติ มีความ
 เพียร ฉลาดในการแสดงธรรม และจดจำพุทธวจนะไว้ได้แม่นยำ
 มากกว่าผู้อื่น.

พระผู้มีพระภาค ภาค แปลว่า ดั่งน แต่คำมาจาก ภาค
 แปลว่า ฤทธิ์ อำนาจ โสภ ความดี ชื่อนเป็นชื่อสามัญของ
 พระพุทธเจ้า.

ชินสีห์ (ชิน - สีห์) ชิน (ชินะ) ผู้ชนะ คำนี้เคยเขียนว่า
 ชินศรี ถ้าใช้ สีห์ ก็กลายเป็น ชนะสีห์ คำนี้เป็นนามพระพุทธเจ้า.

เขตตะวัน (เขตวัน - เขตวัน) แปลตามตัวว่า บ้าของเขต
 เป็นชื่อวิหารที่ประทับของพระพุทธเจ้าในเมืองสาวัตถี.

อนาถะบิณฑิก (อนาถบิณฑิก) อ - นาถ - บิณฑิก
 ก่อนข้าวของคนจน นาถ - ที่พึ่ง อนาถ - ไม่มีที่พึ่ง คนจน เป็น
 ชื่อของเศรษฐีผู้สร้างเขตวันวิหารถวายพระพุทธเจ้า.

มหิทธิ (มหา - ธิทธิ) ธิทธิ - ฤทธิ.

ภควัน ผู้มีโชค เป็นนามพระพุทธเจ้า หรือ พระที่ระลึกได้
 คำนี้เขียนเป็น ภควัต - ภควันต์ - ภควาส - ภควา ก็ได้.

ทศพล (ทศ - พล) ทศ - ดิบ พล - กำลัง เป็นนามพระ

พุทธเจ้า - สมเด็จพระทศพล หรือ ทศพลญาณ คือ มีความรู้อัน
ประเสริฐดีประการ.

ดํากล - ถกต.

คาถา กายหรือ คำประพันธ์ ข้อความอันหนึ่งในภาษาบาลี
คือ ดีบาทเท่ากับคาถาหนึ่ง.

โสติ เป็นรูปคำบาลี ถ้าเป็นต้นตักฤตว่า สวสฺติ-สวสฺติ.

อภิษะณีย (อภิ-บุษา-ณีย) อภิ-ยัง อนีย-ควร
ควรบูชาขอบถของ.

อติเรก (อติ-เอก) อติ-ยิ่ง ยิ่งกว่าหนึ่ง หมายความว่า
มาก เกิน พิเศษ.

มनुญการ (มनुญ-การ) มनुญ-มโนช - เกิดแต่ใจ
ความรัก พอใจ.

วินัย การนำไป การศึกษา การอบรม ข้อบังคับ ความ
มีระเบียบ.

ปรีย - ปย - น่ารัก ทรัก.

วรินทรีย์ (วร-อินทรีย์) อินทรีย์ - ร่างกาย ความรู้ดี.

คุณานนท์ (คุณ-อานนท์) อานนท์ - ความยินดี ความ
ดี.

วราจารย์ (วร-อาจารย์).

โกศล ข้านี่ข้านาย คำเดิม คือ กุศล - ตั้งที่ดีที่ชอบ
นตาครอบรัว.

๖

พิสุทธ์ พิ-สุทธ์ พิ-วิ เป็นอุปสรรคแปลว่า ชิ่ง สุทธ์-
ดะอาด หมดจต.

เห็นแจ้ง ณ ส่องค์ พระอระยส์จัน เห็นแจ้งในอริยตัจจ
ดี หรือ จตุราริยตัจจ คือ ความจริงดีประการ ได้แก่ ทุกข์-ตัมทุกข์
(ที่เกิด) นิโรธ (ทางดับ) มรรค (ทาง).

ตฺร ตฺร - ผัง.

ธรรมาธรรมะสังคราม

๒ ทมา

ธรรมาธรรมะ (ธรรม - อธรรม) สังคราม คือ การต่อสู้ระหว่างธรรมกับอธรรม เรื่องการรบระหว่างฝ่ายมีธรรม กับฝ่ายไร้อธรรม เดิมมีเรื่องใน เวปจิตคีตฺรในพระบาตักกตั้งยศกถาถึงเรื่องเวทดาภิพกอสร์ทำสงครามกันหลายครั้ง แม่ทัพฝ่ายเวทดาภิพ พระอินทร์ ฝ่ายออสร์คือ ท้าวเวปจิตติ ได้รับกันหลายคราว คราวหนึ่งท้าวเวปจิตติทำพระอินทร์ให้ทำสงครามปาก คือรบกันด้วยการกล่าวสาปษิต ทั้งสองฝ่ายตั้งให้ผู้เจริญในธรรมเป็นกรรมกร.

ทั้งสองฝ่ายยกทัพมาประชิดกันแล้ว แม่ทัพทั้งสองฝ่ายก็โคกกันด้วยถ้อยคำอันเป็นสาปษิต.

ท้าวเวปจิตติ กล่าวสาปษิตขึ้นก่อนว่า “ถ้าไม่มีผู้กำราบคนพาลก็ยิ่งกำเริบ เพราะฉะนั้นผู้มปัญญาจึงควรปราบคนพาลด้วยอาชญาแรง.”

พระอินทร์ กล่าวคำแย้งว่า “ผู้ที่ทราบว่าเขาขุนเคือง มีสติอดใจให้ นั่นแหละเป็นเครื่องปราบคนพาล.”

ทำเนียบจิตติ คำนว่ “การอดใจยอมเป็นโทษ ถ้าคน
 พาลเข้าใจว่า การที่เราอดให้มันเพราะเกรงกลัว ก็ยังข่มขู่”

พระอินทร์เนตยว่า “จะอย่างไรก็ตามเถิด แต่ว่าถึงคุณ
 ประโยชน์แล้ว ความอดกลั้นยอมเป็นสังคหสตุ ผู้ใดเป็น
 คนมีกำลังอยู่ แต่ยอมอดให้แก่ผู้ไม่มีกำลัง ท่านเรียกว่า
 ความอดของผู้นั้นเป็นบรม เพราะคนไม่มีกำลังจำต้องยอม
 อดอยู่เป็นนิตย์ ผู้ใดใช้กำลังพาลๆ ท่านไม่เรียกกำลังของ
 ผู้นั้นว่าเป็นตัวกำลังเลย ต่อมีกำลังและคุณธรรมะไว้อยู่ จึง
 เรียกว่าผู้นั้นมีกำลังจริง ผู้ใดโกรธตอบซึ่งบุคคลที่โกรธเอา
 ผู้นั้นแล้ว ยิ่งกว่าผู้โกรธเดิม ผู้ใดไม่โกรธตอบผู้โกรธเอา
 ผู้นั้นได้ชนะสงครามซึ่งเอาชนะได้โดยยาก ผู้ที่ทราบว่าเขา
 ข้นขึ้นมาแล้ว มีสติอดใจให้ ขอบว่าทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย
 คือฝ่ายตนและฝ่ายท่าน เมื่อเรากัดเขากัด หงสองข้างต่าง
 สมานกันไว้อยู่ ชนผู้มีฉลาดในธรรม ย่อมเข้าใจว่าอ่อนแอ.”

ในที่นี้แต่แห่งคำพระอินทร์ เทวดาก็พากันสรรเสริญและคณะ
 พากันวินิจฉัยว่า ภาษิตของอัสตวชนให้ใช้ปัญญา แต่ของพระอินทร์
 ชวนให้เด็กปัญญา ย่อมเป็นทางแห่งความสงบ จึงตัดสินใจให้พระ
 อินทร์ชนะ.

แต่เรื่องขรรมาธรรมะสงครามนี้ รัชกาลที่ ๖ ทรงนิพนธ์เป็น
 เริงเปรียบเทียบ คือ ในขณะนั้นเกิดสงครามโลก (ค.ศ. ๑๙๑๔ -

๓๘๓๘) มุ่งสงครามอยู่สองฝ่าย คือ ฝ่ายสัมพันธมิตร กับ ฝ่ายเยอรมัน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีอุดมคติต่างกัน คล้ายเดินกันคนละทาง อย่างที่ ธรรมเนียมบุตรเดินทางขวา ส่วนธรรมเนียมบุตรเดินทางซ้าย คำว่าขวา (Right) หมายถึงมีธรรมเนียม ธรรมเนียมบุตรเปรียบเทียบเหมือน ฝ่ายสัมพันธมิตร ธรรมเนียมบุตร เปรียบเหมือนเยอรมัน ถ้อยคำตอนหนึ่งของธรรมเนียมบุตรที่ว่า

สัญญาธรรมนั้น ก็จะไม่เรียกกระดาษขึ้น.

ละทิ้งธรรมะสัน เพราะอ้างคำว่าจำเป็น.

เป็นคำที่ นายกรัฐมนตรี เยอรมัน เรียก สัญญาคุ้มครองความ เป็นกลางของเบเดเยมว่าชิ้นกระดาษ (A scrap of paper) เมื่อ เยอรมันทำลายความเป็นกลางของเบเดเยม และยังกฤษฎจะเข้าทำ สงครามกับเยอรมัน เพราะเยอรมันผิดสัญญานาน นายกรัฐมนตรี เยอรมันได้พูดกับบรรดาราษฏ์อังกฤษ ตอนหนึ่งว่า - "Are you going to war with us for a scrap of paper?"

อธิบายคำ

กามาพจร เป็นชื่อสัตว์รศหกชั้นเรียกว่า กามาพจร คือ จาตุมหาราชิก ดาวดิงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี ปรมิ- มิทาสวัตดี.

ปิโยรส (เปีย-โอรด์) ลกรัก.

อุโบสถ (อุ-โอบด์) ฆนโอบด์ วันอุโบสถ คือ วันชน
โอบด์ วันพระ.

วิเลปนารม (วิเลปนา-รม) วิเลปนา เครื่องของหอม
เครื่องตบได้ รม ว่า บ่ม อบ ยินดี ชอบใจ.

วิภูษณา (วิ-ภูษณา) ภูษณา เครื่องประดับ วิ เป็น
อุปสรรค แปลว่า ประเสริฐ ดียิ่ง.

สุโรดม (สุร-อดม) สุร กล่าวหาญ.

ไตรทวาร ไตร-ด้าม ทวาร-ประตู ช่อง ไตรทวาร ได้
แก่ทางด้าม คือ กาย ใจ วาจา.

เพชรภรณ์ (เพชร-ชาภรณ์) ชาภรณ์ เครื่องประดับ.

รักต์-รัตต-เลอด-กตางคิน ดัดแดง.

เทพประนม บางทีเขียน เทพนม รูปเทพดานั่งพนมมือ
เป็นตายเขียนประดับ หรือ ทำเป็นรูปพนม.

กนกนาคิน - ตายเขียนเป็นรูปพระยานาค.

สุรگانต์ - คำนี้จะเขียน สุรียگانต์ (ส. สุรียگانต์)
ชื่อแก้วอันมีเปลวดวงแดงอาทิตย์ คู่กับ จันทรگانต์ แก้วกลมแดงเขียน
ดั่งดวงจันทร์.

คัคินานต์ (คัคิน - อันต์) คคิน - พ้า อันต์ - เขตแดน
ทัด.

เบญจรงค์-รงค์-ดี ดันามรบ ตาม เบญจรงค์ คือ ห้าดี.

นฤมถ (นฤ - มถ) ไม่มีมถทิน ไม่มีคำหิ นฤมถ - งาม
ใช้เรียกชื่อผู้หญิงก็ได้.

ชมพู หมายถึงชมพูทวีป เป็นชื่อในวรรณคดี หมายถึง
ทวีปที่ตั้งอยู่กลางทวีปทั้งเจ็ด มีนาคทะเลล้อมรอบ มีภูเขาสูง ๑๖,๐๐๐
โยชน์ ตั้งอยู่กลาง ภูเขาหนช่อมหามาเมรุ เบื้องบนมหาเมรุเป็นที่แห่ง
สวรรค์ ที่เรียกว่า ชมพู ก็เพราะในทวีปนี้มีต้นชมพู (หว่า) ใหญ่
มผลเท่าช้าง ผลหว่าดั่งอมตตกลงมา นาคหว่าให้ดเป็นแม่น้ำของ
เรียก ฟังครนที และนาคหว่าปนกับดิน กลายเป็นทองเรียกว่า
ทองชมพูท ทวีปชมพูตั้งถึงประเทศที่เราอยู่ตลอดไปถึงอินเดีย.

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร วรรณ หรือ เหล่าชน
ดชั้นของอินเดีย แพศย์ (เวสต์) พ่อค้า ศูทร พวกกรรมกร.

อกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมบถ ทางแห่งความชั่ว
ดีบอย่าง คือ ฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) โจรกรรม (อทินนาทาน)
ผิดลูกเมียท่าน (กาเมศุมิฉฉาจาร) กล่าวเท็จ (มุดาวาท) กล่าว
ด้อยเสียด (บิสดัณวาจา) กล่าวหยาบคาย (มรุดวาจา) กล่าวเพื่อ
เจ้อ (ดัมผิปตวาจา) โดม (อภิชณา) ปองร้าย (พยาบาท)
เห็นผิดทำนองคลองธรรม (มิจฉาทิวฐิ).

ลา - มกะ (ตามก).

วจะสาระ - คำพดอันเป็นสาระ.

ผา - ศุกะ คำนำจะเขียน ผาดุก (ตามปทานุกรม) มา
จาก ส. ปราดุก.

มาตาปิตุบัญญัติฐานการ บัญญัติฐาน - คั้งไว้ หมายถึง การ
อุปการะบิดามารดา.

นิรันดร (นิร - ันดร) ปราศจากระหว่าง คือ ตดอดไป.

สาธุ เห็นดี เป็นคำกล่าวของดีปปรัดเมื่อพระเทศน์จบ.

ประทักษิณ เมองขวา การเวียนขวา.

สัมฤทธิ์ ความดำเร็จ การแต้วแต้วจ แต่ในที่นี้หมายถึง
ชาติประดัมด้วยโถหระดัดคำ.

สดี ขวา.

อ้า - พร ฟ้า อากาศ ที่ถูกควรเขียน อัมพร.

กุมภณัฑ์ ยักษ์ บริวารของท้าวจิวพิหก.

คนธรรพ์ เป็นชื่อพวกดอมมนุษย์ ขยู่ที่เชิงเขาไกรลาส เหาะ
เห็นเดินอากาศได้ ชำนาญทางวิชาดนตรี.

พาหน (พาหนะ) เครื่องนำไป ได้แก่ช้าง ม้า รถ ฯลฯ.

อหังการ (อหัง - การ) การถือตัว ความทะนงตัว.

คร่ำหี (ม. คาห) การถือเอา การหีบควย การชิง.

ปะราชิต (ปร - ชิต) ไม่ชนะ แพ้.

ศุภลักษณะ (ศุภ - ลักษณะ) รูปดี งาม.

นิน - ทิ (นินทิ) ความยินดี วันเริง.

ยศฐา คำนยอมาจาก ยศฐาน หรือ ยศฐานันดร.

พจนากร (พจน - อากร) อากร หมู่ กอง ที่เกิด.

กัญญา นางงาม.

พระนล คำหลวง

ที่มา

พระนล คำหลวง เป็นเรื่องยาว ตอนแรกที่ตีพิมพ์อ่าน
 หนัก ไม่ใช่เนื้อเรื่อง แต่เป็น อุตตรกถา คือ คำกล่าวตอนท้าย
 อุตตร (อุตร) แปลว่าเหนือ หรือที่หลัง หนังสือที่เรียกว่า คำ
 หลวง มีในวรรณคดีเรื่อง คือ มหาชาติ คำหลวง นันทโปล-
 นันทสูตร คำหลวง พระมลัย คำหลวง และ พระนล คำ
 หลวง ที่เรียกว่า คำหลวง หมายถึงหนังสือซึ่งมีลักษณะ (ก)
 เป็นพระราชนิพนธ์ หรือ นิพนธ์ของกษัตริย์หรือเจ้านาย (ข) เนื้อเรื่อง
 เป็นเรื่องสำคัญศักดิ์สิทธิ์ (ค) ใช้คำประพันธ์ได้ทุกแบบ.

เรื่องพระนล สืบแต่เจ้าพระมงกุฎเกล้าทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๖ เดิมเป็นวรรณคดี ดั้งเดิมชื่อ นโปลยานันท์ รวม
 อยู่ในคัมภีร์มหาภารต ซึ่งพระมุล่งกุญชรไทยปายนวยาศ เป็น
 ผู้แต่ง.

ในอุตตรกถานี้ มีอยู่สามเรื่อง คือ ทศพิชราชธรรม (๓๐
 ประการ) เบญจนารธรรม (ธรรมของสัตว์ห้าประการ) และ
 คำนมัสการพระรัตนไตร.

นเรศวระ (นเรศวร - นร - อัสว) ม. อิศสร ส. อัสว
เป็นนามพระศิวะ ในทนต์หมายถึงเป็นเจ้าเป็นใหญ่.

มะนะสะ (มณัฏ) ใจ.

มनुญ มนุญ มนุญญ มโนชย์ - เป็นที่พอใจ.

สังวระ (สังวร) คือ เห็นวรั้ง ความระวัง.

หิตานันท์ (หิต - อานันท์) หิต - ประโยชน์ อานันท์ -
ความยินดี.

สมะ (ม. สัม) เหมือนกัน เท่ากัน ตรงกัน ไม่ดำเอียง.

พิระ (ม. วัระ) ผู้เพียร ผู้กล้า เพียรพยายาม.

วรศาสโนบาย (วร - ศาสตร์ - อูบาย) ศาสตร - คำสอน
สอน.

ประติบัณท์ ปติ (ปฏฺิ) ตรงข้าม ทอน บัณท์ - ฝ่าย -
ข้าง ประติบัณท์ คือฝ่ายตรงข้าม ศัทร.

เมตตา - ทิธรรมะ (เมตตา - อาทิ - ธรรม) อาทิ - ต้น
แรก.

พศก (พศ - ก มาจาก ๑๙ อยู่ เติมบัจจย ก ผู้) ผู้
อยู่ ชาวเมือง พตเมือง.

ครุทัณฑะ (ครุ - ทัณฑ) ครุ - หนัก.

นิตติ ขนบประเพณี แบบ ระเบียบ.

มณู ชื่อพระผู้เป็นเจ้าสร้างโลก มนุเดิม คือ พระศิวะภพ

หรือ พระพรหม ถักกันว่าเป็นผู้ออกกฎหมาย มนุธรรมคำสัตว์
หรือ มนตั้งหิตา.

พหูพร (พหู-พร) พหู-มาก.

สุมะนะนารี (สุ-มน-นารี) หญิงผู้มีใจงาม.

ประระเศรษฐะ - งามเลิศ ดียิ่ง.

รชนะ (รชนี้) กตางคิน.

อนุวัตร (อนุ-วัตร) อนุ-ตาม วัตร-กิจ การกระทำ.

หุมะนะ (หุ-มะนะ) ใจซื่อ เอาความว่า เศร้าใจ.

อุวาทะ (อุ-วาท) โอวาท-คำสอน.

นุโลม (อนุ-โลม) คำหนัก อ ข้างหน้า โลม-จน เอา
ความหมายว่า ทำตาม.

โสภี ศุภ-ศุภา งาม.

วิศิษฐะ (ม. วิศิษฐ ส. วิศิษฐ) เด็ด เยี่ยม ประเสริฐ.

ปรมาติ (ปรม-คติ) ยิ่งใหญ่.

อรร-ณพ (อรรณพ) ห่วงหน้า.

อนันตา (อน-อันต) อน-ไม่ อันต-ที่สุด ไม่มีที่สุด.

ทรมาน (ม. ทมน) ช่มปราบ ฝึกให้ลำบาก ทำให้เด้อมพยศ.

สุขาลัย (สุข-อาลัย) อาลัย-ที่อยู่.

ตรยะรัตนา (ตรัยรัตน) รัตนตรัย แก้วสามดวง หมายถึง
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตรัย ตามปรกติเขียน ไตร.

อุบัททวะ (อุบัทท) อุบาทว์ เหตุร้าย.

सान-ติ (सानติ ม. สันติ) ความสงบ ความราบคาบ.

วิวิตมนาภา (วิวิตมณ - อาภา) วิวิตมณ หรือ วิวิตม-
ความเจริญรุ่งเรือง อาภา - แสงสว่าง.

อนุตตระ (อน - อุตฺร) อุตฺร - สูง ไม่มีสิ่งใดสูงกว่า.

สมาธิ ความดำริ่ใจ ความตั้งมั่นแห่งจิตต์.

สหัสสะพหุพาหุ - (สหัสส์ ๑๐๐๐ - พหุ - มาก พาหุ แขน)

คีรีเมฆะละ (คีรีเมฆ) ชื่อช้างของพระยามาร.

สรวุระ (สรว - อวฺร) สรว - ลู - ตี.

วรมุณินทะ (วร - มุณี - อินท) อินท - อินทร - ยิ่งใหญ่
มุณินทร เป็นพระนามสัมมัญญาของพระพุทธเจ้า.

สุชินะ (สุ - ชิน) ชิน - ผู้ชนะ เป็นนามพระพุทธเจ้า
นามอันยังมี เช่น ชินวร ชินศรี ชินทร.

สุวิมล (สุ - วิ - มล) งามยิ่ง ดียิ่ง ปราศจากมลทิน.

ทานาธิธรรม (ทาน - อาติ - ธรรม) ธรรมมีทานเป็นเบื้องต้น.

กุล (กุล) หมู่ พวก ฝูง.

ชนะ (ชน) คน อย่าไปปนกับ ชนะ.

นมามิ (นม - ให๋ว) คำว่า นมามิ เป็นคำสุดท้ายของคำ
นมัสการ "อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวิ
เทมิ สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมํ นมสฺสามิ สุปฺพิ
ปนฺโน ภควโต สวากฺสํโห สัมมิ นมามิ" นมามิองค์ดำ คือ
ให๋วพระพุทธฯ พระธรรม พระสงฆ์.

มัทนะพาธา

หรือ

ตำนานแห่งดอกกุหลาบ

ที่มาของเรื่อง

เรื่องนิทวงนิพนธ์เป็นบทละครพดคำฉันท์ ยาวห้าองก์ แบบ
ที่ทวงนิพนธ์คล้ายแบบบทละครด้นสักฤกษ์ คือ ตัวเอกพูดเป็นฉันท์ ตัว
ประกอบพูดเป็นร้อยแก้ว เรื่องนิทวงนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็น
วรรณกรรมที่ได้รับประกาศนียบัตร ยกย่องจากวรรณคดีสโมสร
ซึ่งตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติใน พ.ศ. ๒๔๕๗ เค้าเรื่องทวงประดิษฐ์
ขึ้นอย่างไรให้เป็นนิยายว่า ดอกกุหลาบนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำนอง
ดอกนาซัสส์ดัส (Narcissus) ซึ่งเดิมเป็นเทพดาในนิยายกรีก วันหนึ่ง
เห็นเงาตนเองในน้ำ เผลยหลงรักเงาจนตาย และตรงที่ตายนั้น
ดอกไม้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้น ได้นำมาว่าดอกนาซัสส์ดัส ถึงแม้ว่าเรื่อง
จะได้ทวงประดิษฐ์แต่งขึ้น แต่ก็ได้ทรงหาหลักฐานเทียบเคียงความ
ให้สัมพันธ์กับภาคสมัย คือ สัมมิตินากและท้องเรื่องเป็นภรรตวรรษ
(อินเดีย) สมัยโบราณ.

มัทน-ะ แปลว่า ความใคร่ ความรัก เป็นนามของนางเอก

มัทนา ซึ่งเดิมเป็นนางฟ้า แต่จำต้องจุติลงมาเกิดในโลก โดยคำสาปของเทพบุตรให้เป็นดอกกหลาบ แต่เดือนหนึ่งในวันเพ็ญ ให้ก่ตายเป็นมนุษย์ได้อนึ่งกับคนหนึ่ง คำว่า พารา แปลว่า เบียด เบียด รวมคำ มัทนะพารา แปลว่า ความเบียดเบียด ความเดือดร้อน หรือความเจ็บแห่งความรัก.

ตอนที่นำมารวมไว้ในหนังสือนี้ คือ ตอนที่ ๑ เป็นเรื่องบนภาคสวรรค์ ถัดมาถึงคนเหตุมัทนา จะต้องจุติลงมาเกิดในมนุษย์โลก.

ตัวละครมีดังนี้ :-

สุเทษณะเทพบุตร ผู้ที่หลงรักมัทนาเทพกัญญา แต่นางไม่ไยดี จึงสาปนางให้ลงมาเกิดในมนุษย์โลก.

มัทนา เทพกัญญา โดยที่สุเทษณะเทพบุตร เคยเป็นคันเหตุมแห่งความพิณาศของพระบิดาในชาติปางก่อน นางจึงไม่สมัครใจรับรักของสุเทษณะ.

จิตรเสน หัวหน้าคนขรรพ์ คือ พวกขบร้า่องบำเรอ.

จิตรระถถ ด่ารถของสุเทษณะ.

มายาวิน อธิการ ผู้มีเวทย์มนตร์ ชื่อ โยคนิทรา บังคับใจเรียกผู้อยู่ไกลให้มาหาได้.

นางอัสสร นางรำบำเรอ.

อธิบายศัพท์

อา - เศียรพาท (อาเศียร - พาท) อาเศียร - มาจากคำ
 อาดี - อาศิร - อาเศียร การขอรพร การอ้อนวอน การอวยพด
 ในที่อื่นแปลว่า เชิญวงก็ได้ พาท - พาท คือ คำพูด ถ้อยคำเศียร-
 พาท คือ ถ้อยคำถวายพระพร.

โรคนัน - ตะราย (โรค - อันตราย).

ภยัน - ตะรายา (ภย - อันตราย).

กะตะ (กต) ได้กระทำแล้ว.

ราชิสูรย์ (ราช - ไสฺรย์) ไอสุรย์ - ไอศวรรย์ - ความ
 เป็นใหญ่ ความเป็นราชา อาณาจักร.

สุระแมน - เทวดา.

รุต (ม. รุต) นาคตัว.

มหาศาล - บางที่เขียน มหาสาร เป็นคำแสดงความยิ่งใหญ่
 มี ขัตติยมหาศาล พรหมณมหาศาล คฤหบดีมหาศาล.

ภุมิสฺวร (ภุม - อีสฺวร) ผู้ยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน.

สุราลัย (สุร - อาลัย) สุร - เทวดา อาลัย - ที่อยู่.

เอวิ อย่างนี้ ฉนน ฉนน ฉนน เอวิเทวะ - เท่ากับเป็นคำวิ
 คำสั่ง.

อัสสร (ม. อจฺจรา ต. ขปฺปสฺสรตฺถ) นางฟ้าพวกหนึ่ง เกิดขึ้นจากการกวนน้ำอมฤต เป็นสาวพรหมจารีอยู่เต็มอ และเป็นของกตางของเทวดาทั่วไป ความหมายโดยทั่วไปว่า นางฟ้า.

รังสรรค์ - ตราง แต่ง เป็นคำเรียก พระอิศวร พระนารายณ์ ก็ได้.

อเนก (อน-เอก) ไม่ใช่หนึ่ง หมายความว่า มาก.

เมตตา (ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้ดี) กรุณา (ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (ความมีจิตศรัทธาในความดีของผู้อื่น) อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลางความไม่ยึด) ทั้งสี่ประการนี้ คือ พรหมวิหาร.

ตรีโลก - โลกทั้งสาม หมายถึง กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือ โลกมนุษย์ สวรรค์ นรก.

ยุค - คู่.

กัลป์ - (ม. กปฺป) เป็นกาดกำหนดเวลาชั้นโลกคราวหนึ่ง ๆ กัลป์หนึ่งแบ่งออกเป็นสี่ยุค คือ กฤตยุค (๓,๗๒๗,๐๐๐ ปี) เตรตายุค (๓,๕๗๖,๐๐๐ ปี) ทวาปรยุค (๗๖๔,๐๐๐ ปี) กัลยยุค (๔,๓๒,๐๐๐ ปี) ทั้งสี่ยุครวมกันเรียก มหายุค คือ หนึ่งกัลป์ เมื่อจะสิ้นกัลป์นั้นเกิดไฟไหม้โลก เรียกว่า ไฟดับตียกัลป์.

สุรางค์ - นางฟ้า.

วิเลข (วิ-เลข) งามยิ่ง เลข - เตะา เขียน.

อนงค์ (อน - องค์) ไม่มีตัว เป็นชื่อพระกามเทพ ใน
 ๒๕
 ทนหมายถึง ผู้หญิง.

รา-มะ (ราม) ทองคำ น่ารัก น่าชอบใจ.

สุมนี (สุ - มณี).

มะโนहरา (มโนहरา) นำมาซึ่งความยินดี เป็นที่เจริญใจ.

สุมน - พอใจ พึงใจ.

สุมาลี - (สุ - มาลี) ดอกไม้งาม.

วรบุล - วร - อุดม อุดม - ดอกบัว.

สระโรชะ - (สระโรช) ดอกบัว สระโรชะมาศ - ดอก
 บัวทอง.

สุระศิลปี - นายช่างเทวดา.

สุเรนทะ (สุร - อินท) ผู้เป็นใหญ่ในเทวดา พระอินทร.

ระเบง - ตามศัพท์แปลว่า ตี แต่คำนี้หมายถึง พี่นร่า.

อร - นาง.

พิรม - (พิ - รม) ยินดียิ่ง ชอบใจยิ่ง.

แดนสาม - ไตรภพ.

นภาลย์ (นภ - อาลัย) ท้องฟ้า นภ - ฟ้า.

อมร (อ - มร) ผู้ไม่ตาย เทวดา.

สน - ธิ (สนธิ) รวม.

ไกลาส - ไกรลาส เขาขาว เป็นที่สถิตแห่งพระอิศวร.

อูมา - ชายาพระอิศวร.

ระตี (รตี) ความรัก.

ไวกุนธุ์ - เป็นชื่อที่ประทับของพระนารายณ์ บดิสวผู้สิงถ-

ไวกุนธุ์ คือ พระนารายณ์.

หริ ชื่อพระนารายณ์ หริ คำศัพท์ว่า ผู้ได้เขยอ เหล็กของ
หรือ แดง.

อมราวดี ชนเมืองของพระอินทร์.

วิศิษณ์ เด็ด ยอดเยี่ยม.

สะกนธะ (สกนธ) รปร่าง.

สุโรตม (สุร - อุตม) ผู้เป็นใหญ่ในเทวดา พระอินทร์.

ศักระ ชื่อพระอินทร์.

โสภางค์ (สุภะ - องค์) โสภะ - สุภะ - งาม ด้วย ดี.

นารีรัตน์ นางแก้ว นางทั้งามพร้อม.

วิทยาธร ผู้ทรงไว้ซึ่งวิทยา หมายถึงพวกอมนุษย์ ซึ่งอยู่
เชิงเขาไกรลาสกับคณรรพ วิทยาธรหาเห็นเดินอากาศ หายตัว
และจำแดงตัวได้.

โยคิน โยคะ การบำเพ็ญให้เกิดอานุภาพ.

อาถรรพ การใช้เวทมนต์ของวิเศษ.

โยคะนิทรา ตามปทานกรมแปลว่า การหลับโดยมีสมาธิ
การมอຍโดยบังเกิดจากการตั้งใจแน่วแน่ ในที่นี้หมายถึง มนตร์ ซึ่ง
บังคับใจผู้ที่อยู่ไกลให้เคลิบเคลิ้ม.

นงลักษณ์ นง - นาง นางผู้มีงาม.

บทมัลย์ (บท - มัลย์) บท - บาท - เท้า มัลย์
ดอกไม้ หมายความว่า เท้าอันงาม ใช้เป็นคำแทนชื่อพระราชา.

วิศาล - พิศาล - ไพศาล ไหมยิ่ง กว้างขวาง.

นงราม (นง - ราม) นางงาม.

จตุรงค์เสนา (จตุร - องค - เสนา) ทหารสี่เหล่า มี
ม้า รถ ช้าง พดเท้า.

นโรดม (นร - อุดม) ผู้ยิ่งใหญ่ในคน พระราชา.

นรนาถ (นร - นาถ) ผู้เป็นที่พึ่งแห่งคน พระราชา.

บริจาริกา หญิงบำเรอ เมีย.

วามาละกา (วร - มาละกา) มาละกา - มาลก - เรือน.

ทวิบาท ทวิ - สอง บาท - เท้า.

ขั้คคะ (ม. ขคฺค ๑. ขคฺค) พระขรรค์.

จินต์ คิด ความคิด.

โอม เป็นคำกล่าวเพื่อความขลังและศักดิ์สิทธิ์ อธิบายกัน
หลายอย่าง ปทานุกรมว่า โอม ย่อมาจากคำ อ หมายถึง พระวิศณุ
อุ หมายถึง พระศิวะ ม หมายถึง พระพรหม ทางคิพุทธศาสตร์
ก็ใช้โอมในการพิธีเหมือนกัน โดยถือว่า อ คือ อรหิ (พระพุทธ)
อุ คือ อุตตมธมม (พระธรรม) ม คือ มหาสงฆ (พระสงฆ์).

คณิศ นามเทพผู้เป็นเจ้าแห่งปัญญา และเป็นผู้นำจัดอุป-

สัตว์รทงหลาย ฉะนั้นเมื่อผู้ใดจะประกอบงานอันใด หรือ ประพันธ์
หนังสือ จึงถือเป็นประเพณีกล่าวบวงพระคุณเศ้เศ้ก่อน พระ
คุณเศ้เป็นโอรสพระคเวิระ กับ นางมารพดี (อุม่า) พระคุณเศ้มีดีมี
ถือ ดังข้ จักร คทา ดอกบัว ผิดเห็ดอง อ้วนเศ้ พงพดัย หิว
เป็นข้าง มั่งข้างเศ้ยว ประทับบนแท่นดอกบัว มีหน้เป็นพาหณะ.

คเวิระ มีนามหลายนาม เช่น มหาเทพ รุทร อิศวร มหา-
กาล ชุรชฎ โภทร เรื่องราวของพระคเวิระมีมากมาย ทาง
พราหมณ์นับถือว่าเป็นเทพผู้มีอำนาจดั่งเศ้ เป็นเจ้าแห่งเทพทั้ง
หลาย รูปพระคเวิระ มีดีกร มีพระจันทรครึ่งซีกที่พระนาค ด้ามดา
คาถางดงามบนหน้าผาก เป็นตาวิเศษ หนึ่งหนึ่งเศ้ มีพินดงแต่เศ้
มาถึงพระคเวิระ ดังวาทร้อยด้วยหิวกระโหดมี มีวช้อ นันที หรือ
อสุภราช เป็นพาหณะ พระคเวิระ เป็นเทพผู้ทำลายและบรรดาตั้ง
ต่าง ๆ ให้เกิด.

พินนะ - อุปสัตว์รค เครื่องกัศขวาง.

ระวิอุทัย ระวิ-รวี-รวี-รพี-รำไพ-พระอาทิตย์ อุทัย
ชน วิอุทัย พระอาทิตย์ชน.

โกณจนาท - โกณจ - นกกาเรียน โกณจนาท - กักก้อง
บันตเศ้ยง - เหมือนเศ้ยงนกกาเรียน คือเศ้ยงข้างร้อง เพราะพระ
คุณเศ้หัวเป็นข้าง.

สะหรรมย์ หรรษ - หรรษา ความรื่นเรีง ความปลตามปลตม

ความดี ละ - ลม พอ แคคัพทนเชื่อว่าคงเป็น หสัหรรษ หล
เป็นคำมคธ คือ - หรรษา นั้นเอง แต่ดัด ห ออก จึงเหลือ ด้หรรษ.

ลีปปะ (ม. ลีปปะ ต. คีลปะ).

วิวิชะวรรณ (วิ-วิช-วรรณ) มากอย่าง ต่างๆ.

พิชัมะยะ พิชัมายา การใช้เวทมนตร์.

นารายณะ - พระนารายณ์ เป็นเทพสำคัญ อีกองค์หนึ่ง
กล่าวว่าเป็นผู้รักษาโลก คือ เมื่อใดโลกเกิดเภทพาด ก็จะอวดตาร
ลงมาดับทุกข์ เช่น ตอนอวดตาร ลงมาเป็น พระรามปราบทศกัณฐ์
สัตว์รค์ของพระนารายณ์เรียกว่า ไวกูณฐู เป็นแผ่นทองวัดโดยรอบ
ต้องหมั้นโยชน์ พระนารายณ์มีสัตว์ ถือ ตรี คทา จักร สังข์.

อูระคะ (อู-ค) ไปโดยออก คือ งู เถลิงอูระคะอาสน์
ประทับบนแท่นงู พระนารายณ์ประทับบนหลังพระยาอนันตนาคราช.

สุบรรณ (สุ-บรรณ) บั๊กงาม นก ขุนสุบรรณ เจ้าแห่ง
นก คือ ครุฑของพระนารายณ์.

ธรณ-ธรณี โลก แผ่นดิน ธรณีผืน คือไปยังโลก.

อภิปราย-ความตั้งใจ ความเห็น ความมุ่งหมาย พดแสดง.

สุขาดา (สุ-ขาดา) ขาดา - ขาด - เกิด เกิดดี งาม.

วรพจน์ (วร-พจน์) คำพดอันดี.

มธุรส มธุ-นาหวน นามัง มธุรส-ความหวาน ความ

ไพเราะ.

สุปรียา (สฺ-ปรียา) ส.ปรีย ม.มีย - น่ารัก.

อภิระตี (อภิ-ระตี) อภิ-ยัง รัต-ความรัก.

วรุ - วรุ - พรุ นาง.

ประติพัทธ์ (ส. ปรติพทฺธ) ผูกพัน รักใคร่ (ม. ปฏิพัทธ์).

อัชฌา - กิริยาคี ความรู้จักประพฤติน่อน คำเดิมว่า

อัชฌาดัย. ส. อชฺชยาคัย-อชฺชยาคัย.

สวาหยา - ม. สวหา-กล่าวดี เป็นคำออกเสียงเมื่อจบคาถา
เล็กเบา.

วิชชุ-ส.วิทฺยท แดงไฟฟ้า สายฟ้า.

ประโชติ-(ปร-โชติ) ปร-ปร-สูง ยิ่ง โชติ-ส.โชยติ

ความรุ่งเรืองความสว่าง.

มาถิต-(มาถ) ดอกไม้.

ประจิต-(ประจิต) จิต ก่อแก้ว ทำแก้ว ประจิต-ทำดี
ยิ่งแก้ว.

ธาตา-(ส. ธาตฤ) ผู้สร้าง พระพรหม ผู้สร้างโลกและตั้ง
ทั้งหลาย พระกายแดง ผู้เคี้ยว พาหนะ คือ หงส์.

ชีวิติน-ทรีย์ (ชีวิต-อินทรีย์) อินทรีย์-ร่างกาย.

อภิรม (อภิ-รม) ยินดียิ่ง พึงใจยิ่ง.

เมตตะ-เมตตา.

อภิวัน-ทนะ (อภิวันทน์) การไหว้ การคำนับ.

ทำนุถ - ทนุ.

สาหะสะ - ส่าหัด คุร่าบ รนแรง.

วิศิษฏ์ - (ม. วิศิษฏ์) เด็ค เขี่ยม ดัยง.

อนุวัตน์ - (อนุ - วัตน์) ทำตาม เชื้อฟง.

บัณฑูร - คำตั้ง.

ประติขญา - (อ่าน ประ - คิต - ญา) ม. ปฏิขญา การให้
คำมั่นสัญญา คำเดียวกับปฏิญาณ.

ประโมทา - (ม. ปาโมชช ส. บรูโมทย) ความบันเทิง
ความปลม.

สมพาศ - (ตั้ง - พาศ) สี่ - รววม พาศ - ภาค - อยู่.

อุวาทา - (อุ - วาท) คำคำ คำหยาบ คำหนักตายเป็นโอวาท
ในความหมายว่า ตั้งสอน.

วนิดา - พนิตา - นาง.

มรุ - เทวดา.

ศัลยะ - ความเจ็บปวด หอก ลูกศร.

ทวิบท - (ทวิ - บท) สองเท่า ทวิ - สอง.

จะตุรฺบาท (จตุร - บาท) สี่เท่า.

สุรालย์ (สุร - อาลย์) ที่อยู่ของเทวดา สุวรรค.

รุจิเรก คำหน้าจะเป็น รุจิเรช งตงาม มีตายงาม รุจิ - รุจิ -
งาม เรช - เรชา - ตาย - เขียน.

เดรัจฉาน ติรัจฉาน-เด็ยรฉาน-สัตว์มีร่างกายเจริญโดย
ขวาง ได้แก่วัวควัวหงหลายวันแต่มนุษย์.

นันทะโนทยาน (นันท-อุทยาน) ชื่อสวนของพระอินทร์.

ศจี - ชื่อชายาพระอินทร์.

บริโภค กิน คู่กับ อุปโภค-ใช้.

ตรีพิชโทษ-โทษตามประการ คือ โทษอันเกิดจาก ดม-ดี-

เด่มหะ.

กา-มะ คุณาภิรมย์นันท์ (กาม-คุณ-อภิรมย์-นันท์) มี
คุณนำมาซึ่งความชื่นชมในความใคร่.

สาวตรี

ที่มา

สาวตรี เป็นละครร้องด้ามองก์ ทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงผูกเป็นบทละครจากเรื่อง มหาภารตะ ตอน "ปติวรตามหาคุมย บรรพ" เรื่อง มหาภารตะ เป็นวรรณคดี ดั้งดังกฤต อันมีชื่อเสียงและนิยมนับถือกันว่าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับเรื่องรามเกียรติ มหาภารตะ หรือ มหาภารตยुทธ เป็น เรื่องการสงครามซึ่งอำนาจระหว่างพี่น้อง ในเรื่องมีเรื่องเบ็ดเตล็ด แทรก ดังเช่น เรื่อง พระนต ก็เป็นเรื่องแทรกอยู่ในมหาภารตะ เรื่อง มหาภารตะ มีฉบับแปลเป็นภาษาไทยของ ร.น. ผู้มีความสนใจ อยากรวบรวมเรื่องละเอียดควรอ่านหนังสืออื่น.

เรื่อง สาวตรี ดึงชื่อตามนามนางเอก ซึ่งเป็นแบบฉบับของ นารทมความจงรักภักดีต่อภรรยา เนื้อเรื่องมีว่า ท้าวอศิวดี ราชา แห่งมัทราชฐร์ เดิมไว้บุตร แต่ได้ทำพิธีกรรมบูชาเทพดาอยู่ ๑๗ ปี พระศิวะ จึงโปรดประทานบุตรให้ "องค์พระสาวตรีศรวิลาส ธิประสาทมบุตรไม่มีสอง" คำว่า สาวตรี ในที่นี้หมายถึง พระ อิศวร ธิดาท้าวอศิวดีได้นำมาว่า สาวตรี ตามนามพระศิวะ (อิสวร)

สาวตรีเป็นสัตว์ที่ไม่ใช่คนในการมีคู่ พอใจในการประพาสบำ และ
 สันทนกับมัน ส่วนท้าวอศิวดีก็อนุโลมตามพระทัยริดา เพื่อริดา
 จะได้เด็กกครองตามใจชอบ.

วันหนึ่งขณะพระนารท พรหมฤๅษี มาเยี่ยมท้าวอศิวดีบน
 สาวตรีกลับจากประพาสบำ และแจ้งเรื่องแก่พระบิดาว่า นางได้พบ
 ชายที่ลูกใจแล้ว ชายนั้นชื่อ สัตยาวาน (ผู้ครองสัตย์) แล้วเล่า
 ความให้พระบิดาฟังว่า พระสัตยาวานเป็นโอรสท้าวทथมัตเสน ผู้
 ครองศาลนคร แต่บังเอิญท้าวเธอประชวรพระเนตรบอด ข้าศึก
 จึงยกทัพมาชิงเอาเมืองได้ ท้าวทथมัตเสน พระนางได้พยามเหย
 และ พระสัตยาวาน โอรส ถกขั้มาอยู่บำ ท้าวทथมัตเสนบำเพ็ญ
 เป็นตาบอด ส่วนพระสัตยาวานนั้นได้อยู่เคียงดพระชนกผู้เนตรบอด
 ด้วยความกตัญญู พระนารทได้ฟังเรื่องแล้ว ก็กล่าวว่ พระสัตยา
 วานมีคุณสมบัติพร้อม แต่จะต้องตายภายในเวลาหนึ่งปี อย่างไร
 ก็ดีสาวตรีคงบักหทัยมั่นคงที่จะเลือกพระสัตยาวานเป็นภรรยา ท้าว
 อศิวดีก็ทรงยินยอม เพราะได้ประทานอนุญาตให้บุตรเลือกภรรยา
 ได้ตามใจสมัคร สาวตรีได้อภิเษกกับพระสัตยาวาน และตระนมา
 อยู่นาคีรมบำ.

วันคืนล่วงไปจนเกือบครบปี สาวตรีจึงได้บำเพ็ญตะบะ และ
 คงพิรชขอพรจาก พระศิวะ พระดิริชะ พระอินน์ และโลกบาล เมื่อ
 ทำพิธีสำเร็จ พระสัตยาวานได้เตรียมตัวออกบำ เพื่อไปเก็บผลไม้
 และหาพินมาใช้ สาวตรีมีความเป็นห่วงจึงขอติดตามไปด้วย.

ตอนที่นำมารวมในชุมนุมพระราชนิพนธ์เป็นองค์ที่ ๓ ตำราตัว
กับ ดัศยานาน กำตั้งอยู่กวางดง และเวลาบรรจบครบรอบปี พระ
ดัศยานานก็เกิดอาการวิงเวียนตมต้นตติ พระยมซึ่งเป็นเจ้าแห่งคน
ตายนำบ่วงบาศ์มาคล้อง “ปราณ” หรือ “มโน” ของพระดัศยา-
วานไป ตำราตัวพากเพียรติดตามพระยมไปโดยมิได้ย่อท้อ ได้กล่าว
คำเป็นสุภาษิตไพเราะ จนพระยมประทานพร ให้พระดัศยานานคืน
ชีพตามเดิม ทั้งให้พระบิดาพระดัศยานานกลับได้ครองราชตามเดิม
อีกด้วย.

อธิบายศัพท์

พวา - ปทานุกรมเขียน พวา - ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ในที่นี้
หมายถึงมะม่วง.

สุขุมชาติ สุขุม-ตะเขียด ประณีต ฉะบับแหลม สุขุมชาติ
หมายถึงเผ่าผู้ดี.

พระยม - เทวดาผู้ เป็นใหญ่เหนือคนตาย เป็นศตถาการดง
โทษคนตาย จึงมีนามว่า ธรรมราช ที่อยู่ของพระยม คือ ยมปุระ
เมื่อคนตาย ยมทุกจะนำ “มโน” ของคนนั้นไปยังพระยม มีเทวดา
ชื่อจิตศกุปต์ อานประวตของคนตายอันจัดไว้ในสมมตชื่อ อรรคสัน-
ธานา เสร็จแล้วพระยมวินิจฉัยความดีชั่ว ถ้ามีความดีมากถึงตั้งไป

สัตว์รค ถ้าความซื่อมากก็ดังไปดวงโทษในนรก พระยมมุ่งห่มสีแดง
 ด้กายขาวใสอย่างแก้ว ตาเป็นประกาย ถือบ่วงเรียก ยมบาท
 ดำหรับคดีของคนตาย อีกมือหนึ่งถือไม้ เรียก ยมทนต์ ซึ่งความเป็น
 พาหะ.

โยคะสมบัติ โยคะ - ความเพ่งตั้งใจแน่วแน่ การตั้งบังคับ
 การบำเพ็ญ สมบัติ ความเจริญ ความดี ความดี ความบริบูรณ์.

กฤต ๑. กฤต ม. กต - ทำแล้ว.

สราทธพรต - ปทานุกรมเขียน สราทธพรต - พิธีทำบุญ
 ให้แก่ญาติผู้ต้งดับ.

สำมาคารวะ - สัมมาคารว สัมมา - ชอบ ดี คารว -
 คารพ - เคารพ ความนับถือ.

อนาทร (อน - อาทร) ตามศัพท์ว่า ไม่เอาเพื่อ ไม่นำพา.

พระสุริยา - พระอาทิตย์ เทพเจ้าผู้ให้แสงสว่าง กายสีแดง
 รัศมีรุ่งโรจน์ ร่างเล็ก ดีกร ประทับเหนือแท่นบัว บนรถซึ่งเทียม
 ด้วยม้าเจ็ดหัว (บ้างว่าเจ็ดตัว) มีดาวฤกษ์ชื่อ อรุณ หรือ วิวิสวัต.

อัคคี - อัคนี - ไฟ หมายถึงเทพแห่งไฟ และมีหน้าที่ปกปักรักษา
 มนุษย์ มีกรมมาก มีตนแปดตน ใช้น้ำ หรือ พระ เป็นพาหะ
 มีรถเทียมมาแดง.

ธรรมะจารี - ผู้ประพฤติธรรม.

ปัติ - ส่วนบุญ.

ภักุณีนี - พระนาง ราชนี.

สุภัทธา - (สุ-ภัทธา) ภัทธ - งาม.

สาวค้ำ - ตัวทอง - ตัวงาม.

ไว้วสวัตติ์ - ชื่อพระธำมิตย บิดาพระยม,

ธรรมราช - ชื่อพระยม.

เสวนา - การกิน การร่วม.

ตามใจท่าน

ที่มา

“ตามใจท่าน” เป็นบทละคร ทรงแปลจากเรื่อง “As You Like It.” ซึ่ง วิดเดียมส์ เชกส์เปียร์ แต่งไว้เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๒ ทรงเริ่มแปลตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ แต่ได้ทรงค้างไว้ แล้วได้เริ่มทรงแปลใหม่จนจบใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ตามใจท่าน เป็นบทละครพดยาวห้าองก์.

เนื้อเรื่องมดงน ครั้งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส มีพี่น้องสองคน พี่ชายชื่อ โอดิเวอร์ น้องชายชื่อ ยาคส์ และ ออรวินโด บิดาชื่อ เซอร์ โรดนัค เคอะ บิวด์ เมื่อถึงแก่กรรมได้ทำพินัยกรรมไว้ให้ โอดิเวอร์ เป็นผู้พิทักษ์ออรวินโด น้องชาย แต่โอดิเวอร์มีความจงเกลียดจงชังน้องชาย ทั้งคิดที่จะโกงทรัพย์สินส่วนมรดกของน้องชายอีกด้วย จึงหาทางแก้งต่าง ๆ และได้ยืมให้ ชาร์ลด์ นักมวยปล้ำ ผ่านน้องชาย ในการปล้ำต้องกำตังกัน.

ในเมืองที่ออรวินโด และพี่ชายตั้งถิ่นฐานอยู่นั้น เจ้านครถูกเฟรเดริก อนุชาแย่งสมบัติ เจ้านครเดิมถูกขับไปอยู่ ณ บำอารเคน เฟรเดริกมีชดาคนหนึ่งชื่อ เซเดย์ เจ้านครเดิมมีชดาชื่อ รอดัดนัค

หญิงทั้งสองคนรักกันมาก เมื่อเจ้านครถูกขับจากเมืองนั้น เซเดย์
ได้ขอร้องให้รอดระดินค์คงอยู่ในวังกับตน.

เมื่อ ออรัตนโด ไปปล้ำตองกำลังกับซาร์ตต์ ณ ตานในวังของ
เฟรเดริกนั้น ออรัตนโดชนะ และรู้จักชอบพอกับรอดระดินค์ ส่วน
เฟรเดริก เมื่อรู้ว่า ออรัตนโด เป็นบุตร เซอร์โรตันด์ เดอะ บิวต์
ก็ไม่พอใจ เพราะท่านเซอร์เป็นผู้กักต้อเจ้านครเดิม ขุนนางผู้หนึ่ง
ในสำนักเฟรเดริกแนะนำให้ออรัตนโดรับหนีออกจากเมืองให้พ้นภัย
ในเวลาเดียวกันนั้น เฟรเดริกก็เกิดไม่พอใจรอดระดินค์อย่างรุนแรง
และตั้งให้นางออกไปเสียจากเมืองในสิบวัน เซเดย์ ซึ่งรักและนับถือ
รอดระดินค์มาก ขอดติดตามไปด้วย ทั้งคู่ได้ปลอมกายเดินทาง รอด
ระดินค์แต่งเป็นชาย ส่วนเซเดย์ปลอมตัวเป็นน้องสาว ทั้งคู่ได้หลบ
หนีจากวังพร้อมด้วยคตกลหวด ชื่อ คัสส์โคน.

ส่วน ออรัตนโด ก็หนีออกจากเมืองพร้อมคนใช้เฒ่าผู้กักต้อ
อะคัม ทั้งสองคนได้เดินทางไปยังป่าอาร์เดน เซเดย์กับ รอดระดินค์
ก็ได้เดินทางไปยังบ้านเหมือนกัน รอดระดินค์เปลี่ยนชื่อเป็น กานิมัด
เซเดย์ เปลี่ยนชื่อเป็น เฮติเฮนา ได้ไปขอไร่แห่งหนึ่งทริมป่าอาร์เดน
ทั้งสองนางบำเพ็ญคนเป็นชาวไร่.

ออรัตนโด กับ อะคัม พวกเขาเดินทางด้วยความเห็นดีเห็นชอบ
อะคัมเฒ่าหมดแรง ออรัตนโดจึงให้พักอยู่ไคร่มไม้ ตนเองรับออกไป
หาอาหารมาให้ และได้ไปพบกับคัมครพรรคพวกของเจ้านคร

ออรันโดกับอะดัมเห็นไม้ตรีศอกของพวกเขา ก็โดยอาสารวมเป็น
 ส้มครพรรคพวกด้วย ออรันโดยังมีใจรักและปรารถนา รอดระตืด
 ได้เที่ยวเขียนกลอนชวนไว้มากมายบ้าง และเป็นหนังสือตลกที่ตลก
 ตันไม่บ้าง ตัวนี้เป็นคำแต่คงความรักต่อระตืดทั้งสอง รอดระตืด
 ได้พบและอ่านกลอนเหล่านั้นเหมือนกัน.

ในที่ลี้คออรันโดก็ได้พบ รอดระตืด แต่เขาจำไม่ได้ จึงถาม
 รอดระตืดหลอกว่า ถ้าออรันโดรัก รอดระตืด จริง ก็จงหัดเขียน
 ไว้ และขอให้ฝากกับคน (ขณะนั้นรอดระตืดยังปลอมเป็นชาย).

ในป่าอาร์เดนนั้นต่างก็อยู่กันด้วยความสุข และมเื่องรักกัน
 หลายคู่ ต่อมาออกิเวอร์ได้ตามออรันโดมาถึงบ้าน และถูกสิ่งที่ไม่
 ทำร้าย แต่ออรันโดช่วยไว้ทัน ตัวออรันโดเองได้รับบาดเจ็บ
 ทรนทำให้ออกิเวอร์เปลี่ยนใจเป็นรักและสงสารน้องชาย.

เรื่องจบลงโดยออรันโดได้แต่งงานกับรอดระตืด ออกิเวอร์
 ได้กับเซเดย์ และในระหว่างพิธีแต่งงานนั้น เฟรเดริกผู้แย่งเมืองรู้สึก
 ในความชั่วของตน ได้กลับใจออกบวชเป็นบรพชิต และขอคืน
 บ้านเมืองให้เจ้านครตามเดิม.

ตอนที่คิดมาไว้ในหนังสือสมนพระราชนิพนธ์ เป็นองก์ที่ ๒
 ตอนที่ ๗ ฉากในตงอาร์เดน เจ้านครกำลังสนทนากับบริวาร และ
 เตรียมการกินเลี้ยง ออรันโด ถอดบาออกมากจะแย่งอาหารไปให้
 อะดัม แต่ในที่สุดได้เป็นมิตรกับเจ้านคร.

บทละคร^๕ เซกส์เบียร์^๕ เขียนเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๕๒ เป็นเวลา
๓๕๗ ปี มาแล้ว ลักษณะความเป็นไปต่างๆ ย่อมแตกต่างกับปัจจุบัน
อีกประการหนึ่ง โวหารของเซกส์เบียร์^๕ ยังมีคารมลึกซึ้ง^๕ ด้านฉันทลักษณ์
ก็ทำตามสมัย จึงยากที่จะเข้าใจ ยิ่งแปลเป็นภาษาไทย ยิ่งเข้าใจได้
ยากขึ้น ความยากของเรื่องน้อยที่ด้านฉันทลักษณ์^๕ ไม่ใช่คำศัพท์.

คำอธิบาย

ถ้าแม่เข่าผู้มักชอบโต้เถียง เบี่ยงบ่ายเป็นนักถ้อยคำ, เรา
คงต้อง ได้ฟังดาวกลางหาวฉาวคนอง เขา หมายถึง ยาคส์^๕
ซึ่งเป็นคนเจ้าทักข และมักพูดคำหิติดีเยนมนุษย์ คนเช่นนี้ย่อมจะ
กลายเป็นคนร้ายแรง เป็นนักเพดงโต้แย้ง อนึ่งชาวกรีกโบราณเชื่อ
ว่าบรรดาดวงดาวที่โคจรไปตามราศีนั้น บรรดางเพดงดนตรีไปด้วย
แต่มนุษย์ได้ยินไม่ได้ ในที่นี้หมายความว่า ถ้ายาคส์กลายเป็นนัก
ร้องรำทำเพดง เราคงได้ยินเพดงของดวงดาว ก็คือเป็นไปไม่ได้
นั่นเอง.

คนบ้า ในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า a fool เป็นคนบอๆ ไร้
สติปัญญา ไม่ใช่ mad.

แต่งเสื่อหลายสี^๕ เลื่อหลายสี^๕ เป็นเสื่อของตลกหูดง
(jester) แต่ง คำว่า Jester^๕ นมาจากคำ jest เป็นคำพูดตลกอย่าง

ด้อยเด่น ในราชสำนัก หรือ ด้านกษัตริย์ยุโรปสมัยโบราณ มัก
มีคตภพประจำอยู่คนหนึ่ง ได้รับความทุกข์จะพดอะไรได้ตามใจ พด
อะไรได้อย่างไม่ต้องเกรงใจใคร ตัดคตภพถึงแม้ว่าจะพดดำดำ หรือ
พดขวางหน้า ก็มีกตมคาย คนบำเพ็ญถึง ตชดโคน ซึ่งคิดตาม
มากับรอยละตินด์.

คำว่าเคราะห์เหมาะดี, ชันนัทหนา (And rail'd on Lady
Fortune in good terms) คำว่า เคราะห์ หมายถึง Lady Fortune
คือ เจ้าแม่โชคตาภ รูปภาพเจ้าแม่เป็นหญิงนั่งหมอนงจักร เอา
ความว้าวรรตาดเคราะห์หัดเคราะห์ร้ายให้แก่นมนุษย์.

เรียกกันว่าบ้ากว่าเทพพรณราย จะให้ทรัพย์สินมากมา
จนมั่งมี - ค่อยเรียกกันว่าบ้า ต่อเมื่อเวทดาบรรดาดให้ฉันเป็น
คนมั่งมี.

อันถ้อยคำใดๆ ที่กล่าวมา ก็เหมือนฝูงห่านไพร ใคร
จะปอง เป็นเจ้าของมัน ได้ไฉนหนา เปรียบคำพด (คือคำ
คำหนักเคียน ซึ่งพดเปรยๆ ไม่ออกนามใคร) เหมือนกับห่านป่า
ใครจะบอกว่าคุณเป็นเจ้าของ (ออกรับ) ไม่ได้.

ไก่ตัวนี้เป็นไก่ชนิดใด? ไก่ในถิ่นหมายถึงคน (fellow)
คล้ายๆ กับว่า "เจ้านักใครกัน?"

ไม่รู้จากมรรยาทจงอจใจ (Despiser of good manners)
ไม่มีกริยามรรยาท.

แบบคำประพันธ์

แบบคำประพันธ์ ซึ่งปรากฏในหนังสือนี้ แบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. ฉันท ๒. กาพย์ ๓. กลอน ๔. เบ็ดเตล็ด.

๑. ฉันท

คำประพันธ์ประเภทนี้ เราได้แบบมาจากคำประพันธ์ ในภาษา ชาติ ต้นตำราของฉันท คือ คำราชนันทมาตราพฤก และวรรณพฤก ฉันทที่เรานำมาใช้ในกาพย์ฉันทได้มาจากคำราวรรณพฤก ส่วน พวกมาตราพฤกนั้น เราไม่นิยม หนังสือคำฉันทเก่าๆ ไม่ได้ใช้ฉันท พวกมาตราพฤกเลย หลักของฉันท คือ ครุ ๑๒ ได้แก่เสียงหนักเสียง เบา หรือเสียงสั้นเสียงยาว แต่การที่จะฟังว่าเสียงใดหนัก เสียงใด เบานั้นยากแก่การพิจารณา ฉะนั้นท่านจึงกำหนดไว้ว่าดังนี้:-

เสียงลหุ หรือ คำลหุ (เสียงเบา) คือ คำที่มีเสียงสระ อะ อี อื อู เอะ แอะ เอาะ อัวะ เอี้ยวะ เอื้อะ เอื้อะ เอื้อะ เช่น ตี ยุ เพะ พระ เกาะ เหล่านี้เป็น ลหุ.

เสียงครุ หรือ คำครุ (เสียงหนัก) คือ (๑) คำที่มี เสียงสระยาว และสระเกินในแม่ ก กา ได้แก่คำที่ประสมกับสระ อา อื อื อู เอ แอ โอ อัว เอี้ยว เอื้อ เอื้อ เอื้อ โอ โอ เออา อ้า เช่น

แป มี เดี้ย เวอ กำ ตั ตู เป็นตั้น กับ (๒) คำซึ่งมี
ตัวสระกดทุกตัว เช่น นาน เตยง วาด เกรง งาน์.

คำ ตามความหมายในคำประพันธ์ หมายถึง พยางค์ คือ
เปล่งเสียงครั้งหนึ่ง เรียกว่า คำหนึ่ง เช่น

จังหวะ เปล่งเสียงสองครั้ง สองพยางค์ (๒ คำ)

มโนรา เปล่งเสียงสามครั้ง สามพยางค์ (๓ คำ)

อนึ่ง คำประพันธ์ ย่อมกำหนดจำนวน คำ และ สัมผัสเป็น
หลักทั่วไปเหมือนกันหมดทุกชนิด.

คำฉันท ๕ ได้แก่ ทมิในหนังสือแบ่งออกเป็น ๔ พวก คือ

ฉันท ๘ ได้แก่ วิชชุมาดาฉันท.

ฉันท ๑๑ ได้แก่ อินทรวงเชียวฉันท อุปชาติฉันท และ
ดำดฉันท.

ฉันท ๑๒ ได้แก่ อินทวงศ์ฉันท ภูงคป์ประยาตราฉันท
กมตฉันท.

ฉันท ๑๔ ได้แก่ วสันตติดกฉันท.

ฉันท ๑๕ ได้แก่ ตั้ทุดตวิภักพิศฉันท.

ฉันทพวกเดียวกัน มีบังคับสัมผัสเหมือนกัน จำนวนคำที่ใช้
ในบทหนึ่งๆ เท่ากัน ผิดกันเฉพาะกำหนดคำ วรรคๆ เท่านั้น.

แบบวิชชุมมาลาฉน์ท์ (๘)

$$0 = \overset{\text{สี่}}{\text{คำกรุหนึ่งคำ}}$$

$$0 = \overset{\text{สี่}}{\text{คำลหุหนึ่งคำ}}$$

(วรรคต้น) (วรรคหลัง)

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0

บทที่ ๑

บทที่ ๒

บาทหนึ่งมี ๔ บาท. บทหนึ่งมี ๒ วรรค. วรรคต้น & คำ วรรค
 หลัง & คำ ใช้ครุตัวน แบบนี้มีผลบังคับให้ดูตามเงื่อนไข.

แบบอินทรวชิรฉัตร (๑๑)

	วรรคต้น ๕ คำ	วรรคหลัง ๖ คำ	
บทที่ ๑	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทเอก
}	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทโท
บทที่ ๒	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทเอก
}	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทโท

ฉันทบทหนึ่งมีสองบาท คือ บาท เอก กับ บาท โท

บทหนึ่งมีสองวรรค คือ วรรคต้น (๕ คำ) วรรคหลัง (๖ คำ)

บังคับครุฑุเหมือนกันทุกบาท.

แบบอุปชาตินันท์ (๑๑)

จำนวนคำ จำนวนวรรค และสัมผัสเหมือนอินทรวชิรเชียรนันท์

ผิดกันแต่กำหนดครุฑหู ดังนี้:-

	วรรคต้น ๕ คำ	วรรคหลัง ๖ คำ	
บทที่ ๑	* 0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทเอก
	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทโท
บทที่ ๒	0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทเอก
	* 0 0 0 0 0 	0 0 0 0 0 0 	= บาทโท

ฉันทอุปชาตินันท์แปดก คือ คำที่หนึ่ง ในบทหนึ่ง บาทเอก กับ คำที่หนึ่ง ในบทที่สอง บาทโท ต้องเป็นฉันท ดังที่เขียนเครื่องหมาย

* ไว้ นอกนั้นเหมือนอินทรวชิรเชียร.

ลาลินันท์ (๑๑)

เหมือนกบอินทรวชิรทุกอย่าง เว้นแต่วรรคต้น ต้อง เป็นคำครุฑวันทั้งห้าคำ.

อินทวงษ์ฉันท์ (๑๒)

วรรคต้น ๕ คำ วรรคหลัง ๗ คำ
 ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
 | | | |

ต่างกับอินทวิเชียรฉันท์ ฉะเพาะวรรคหลัง นอกนั้นเหมือน
 กันทุกอย่าง.

ภุชงคป์ปยาตร (๑๒)

วรรคต้น ๖ คำ วรรคหลัง ๖ คำ
 ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
 | | | |

ดัมผัสัดและอื่น ๆ เหมือนอินทวิเชียรฉันท์.

กมลฉันท์ (๑๒)

วรรคต้น ๖ คำ วรรคหลัง ๖ คำ
 ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
 | | | | |

อย่างอื่น เช่นเดียวกับ อินทวิเชียร.

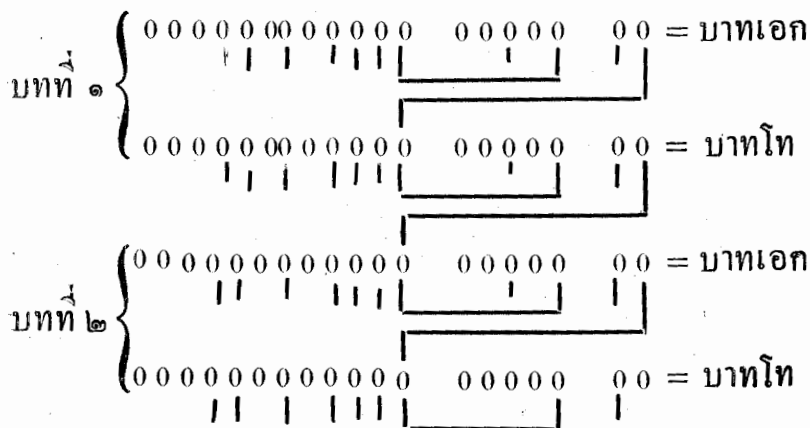
วสันตติลกฉันท์ (๑๔)

วรรคต้น ๘ คำ วรรคหลัง ๖ คำ
 ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
 | | | | |

จำนวนบาทตลอดจนสัมผัส เช่นเดียวกับอินทวิเชียร.

ลัทธูลลวิกกพีตฉน์ท์ (๑๙)

วรรคหน้า ๑๒ คำ วรรคกลาง ๕ คำ วรรคหลัง ๒ คำ

ฉน์ท์นจายาก จงตั้งเถดให้ด้ ฉน์ท์นจะให้จำร้อบงคัมได้งาย
ท่านควรท้องตัวอย่างฉน์ท์นต่าง ๆ ให้ได้้อย่างน้อย ฉน์ตฉร่ด้องบท.

(๒) กาศย์

ต้นคำร่าเดิมมาจากแบบประพณ์รในบ่าด้ (มคร) เช่นเดยว
กบฉน์ท์ คำร่ากาศย์ ชื่อ กาศย์ด้ววจิตฉน์ท์ และกาศย์คณฉ
เดิมเรานำมาใช้ฉะเพาะกาศย์ยำน กาศย์ด้วรางคณฉฉ กาศย์ฉมง
ต่อมา พระบ่าด้มเต้จ พระมงกุฎเถดฉ่าง ทรงนำมาใช้ ฉักหตายฉน์ต
กาศย์น่มกำหนดคำ สัมผัส แต่ไม่กำหนดครลหุ.

ภาพย์ฉบบง (๑๖)

กลอนต้น ๖ คำ กลอนกลาง ๔ คำ กลอนปลาย ๖ คำ

บาทที่ ๑ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

บาทที่ ๒ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

ข้อสังเกต คำฉันทัน ต้องแต่งให้จบในบาทใด แต่ฉบบง
นี้ไม่บังคับ ฉันทันจะแต่ง ๓ บาท ๕ บาท หรือ ๗ บาท ก็ได้.

ภาพย์ยานี (๑๑)

วรรคต้น ๕ คำ วรรคปลาย ๖ คำ

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

แบบดัดมีฉดและจำนวนคำ กำหนด บาท บท เหมือน
อินทรวีไชยรฉนที่ทุกอย่ง เว้นแต่ไม่บังคับครุหลุ และเพิ่ม
สัมผัสฉนออีกแห่งหนึ่ง.

ภาพยี่สิบรูปร่างคนางค์ (๒๘)

	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
๑	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
๒	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
๓	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
๔	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000

บทหนึ่งมี ๓ วรรค วรรคหนึ่ง ๔ คำ รวมบทหนึ่ง ๒๘ คำ ไม่
บังคับคำครุฑ บทหนึ่งเท่ากับบทหนึ่ง ไม่จำกัดว่าต้องแต่งให้จบ
ในบาทคู่ จะแต่ง ๓ บาท ๕ บาท ฯลฯ ก็ได้

๓. กลอน

กลอน ไม่บังคับ เอก โท ตรี จตุ บังคับแต่จำนวนคำกับ
สัมผัส กลอนแบ่งออกเป็นสองพวก (ตามฉันทลักษณ์) คือ
กลอนขับร้อง กับ กลอนเพลง กลอนขับร้องมีชื่อต่างๆ กัน คือ
กลอนบทละคร กลอนตั้งกรวา กลอนดอกล้อร้อย กลอนเสภา ส่วน
กลอนเพลงนาม กลอนเพลงยาว และกลอนตลาด กลอนต่างๆ
เหล่านี้มีแบบข้อบังคับต่างกันบ้างเล็กน้อย

กตอนที่ปรากฏในเรื่อง ตัวอักษร นั้น เป็นกตอนขั้วร้อง แต่
 ไม่ใช่อย่างกตอนบทละครอย่างเรื่องอิเหนาหรือตั้งทอง คือไม่
 คำ เมื่อนั้น บัดนั้น ขยี้เดย เป็นกตอนคล้ายกตอนตาด แต่
 กำหนดคำวรรคหนึ่งแต่ ๒-๙ คำ เพื่อให้เหมาะกับการร้อง.

แบบบังคับโดยปรกติ มีดังนี้

(๑)	0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0
(๒)	0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0
(๓)	0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0
(๒)	0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0

กตอนตาดบทหนึ่ง ต้องมีสี่วรรคเป็นอย่างน้อย ต้องวรรค
 เท่ากับ หนึ่งคำกลอน ฉะนั้นกตอนบทหนึ่งจะต้องมีสองคำกตอน.

กตอนทั้ง ๔ วรรค มีชื่อดังนี้:-
 คำกตอนที่ ๑ วรรคนี้เรียกว่า กลอนสลับ
 วรรคหลังเรียกว่า กลอนรับ
 คำกตอนที่ ๒ วรรคนี้เรียกว่า กลอนรอง
 วรรคหลังเรียกว่า กลอนส่ง

กลอนต้องแต่งให้จับตงที่กลอนตั้งเสมอ ส่วนสัมผัสนั้น ให้ตั้งเกิดตามเส้นโยง แต่ถ้าเป็นกลอนขับร้อง ตัวสัมผัสในวรรคหลัง (กลอนรับ กับ กลอนตั้ง) เคลื่อนไปถึงคำที่ ๔ หรือที่ ๕ ก็ได้.

คำกลอนขับร้องมีหลักสำคัญที่ต้องวางคำให้เหมาะกับทำนองของบทเพลงที่ขับร้อง สัมผัสในนิยมเหมือนกัน แต่ไม่ถือว่าสำคัญ ส่วนกลอนตลาดหรือกลอนเพลงยาวถือสัมผัสในเป็นสิ่งสำคัญเช่นในกลอนเรื่องสำริดที่ตอนหนึ่งว่า “เราขอคืนภรรยาให้ทัพรามวัย” ไม่มีสัมผัสในเลย แต่ในกลอนเพลงยาวเช่น “ดาวสุรางค์นางบำเรอเส้นอบาท” มีสัมผัสในพราวไปหมด.

๔. เบ็ดเตล็ด

แบบคำประพันธ์เบ็ดเตล็ดมีในเรื่องตามใจท่าน ตอนที่วิเคราะห์พูดกันนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่า มีจำนวนคำและแบบสัมผัสนอกอย่างเดียวกับกลอนตลาด แต่จำนวนคำในวรรคหนึ่งๆ ไม่เคร่งครัดใหม่แปดคำ สัมผัสก็มีแต่สัมผัสนอก สัมผัสในจะมีหรือไม่ก็ได้ เป็นกลอนคว่ำๆ เช่น

“ทั้งโลกเปรียบเหมือนโรงละครใหญ่ ชายหญิงไซ้เปรียบตัวละครนั้น
คางมียามเข้าออกอยู่เหมือนกัน คนหนึ่งนอยมเด่นตัวนานา”

จะเห็นว่าสัมผัสในน้อยเต็มที่ มีคำ หนง นน ซึ่งเป็นสัมผัสอักษรเท่านั้น.

ด่วนใน คำ อันเป็น บทร้องของ อาเมียงส์ ใน ตอนท้าย ดังแต่
 “อาดมหนาวพิศอ่าวไม่ร้ายส์ - จนถึง จะมาเป็นห้องเขาไยเอย”
 เป็นคำร้องต่อท่อน ท่อนต้น “อาดมหนาวพิศอ่าวไม่ร้ายส์ - เพราะ
 มิได้เคยเห็นเบนเพื่อนกัน” แบบคำประพันธ์เหมือนกตอนตดาต ดัง
 แต่ “ไยเจ้าพุ่มพุกษาดง่าศรี - อย่าได้เป็นห้องอ๊กเอยเอย” เป็น
 คำร้องรับหรือตกคู่ ไม่มีแบบสัมผัสหรือกำหนดโดยฉะเพาะแต่
 จะประดิษฐ์คิด ขน.

การผูกคำใช้ในกวีนิพนธ์

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า คำประพันธ์นั้น มีบังคับจำนวนคำ
 บังคับสัมผัส บางอย่างยังบังคับให้ใช้คำครุฑหู ยิ่งกว่านั้นยังต้อง
 ให้เสียงไพเราะอีกด้วย กวจึงมีความจำเป็นจะต้องเลือกสรรคำบรรจุ
 ดึงให้เหมาะเจาะ คำในภาษาไทยเรามีไม่พอจึงต้องนำเอาคำภาษา
 อื่นมาใช้ ดังที่กล่าวในหนังสือจินตามณีว่า ผู้จะแต่งกาพย์กลอนพึง
 วิชาขามอญ วิชาขามคร ภาษาดั้งดกฤต ภาษาเขมรเป็นต้น.

ในการผูกคำใช้นั้น เราใช้วิธีต่างๆ กัน คือ วิธีธรรมดา วิธี
 ด้นวิธี วิธีประกอบศัพท์โดยใช้อุปสรรคและปัจจัย วิธีแผลงคำ.

วิธีสมาส

วิธีสมาส เป็นวิธีผูกคำตามแบบบาลีสันสกฤต คือ นำคำศัพท์

๒ แต่ต้องคำมาตั้งเรียงกัน คำชนิดนี้ย่อมมีทั้งความหมายโดยตรง
และโดยนัย เช่น

โลกนาถ (โลก-นาถ อ่าน โลก-กะ-นาถ) ความโดย
ตรงตามรูปศัพท์ว่า ที่พึ่งของโลก ความหมายโดยนัยว่า พระ
พุทธเจ้า.

คำอื่น ๆ มี ชนิดที่ ทศพด อุกศตบถกรรม บัญชีฐานการ
อาเศียรพาท โยคนิทรา นรนาถ อรุคอาสน์ ศิวบุตร โยคสัมบัค
ธราทรพรด ฯลฯ.

วิธีสนธิ

วิธีสนธิ เป็นวิธีผสมคำตามลำดับต้นตงกฤต ต่างกับสมาส โดย
คำที่สนธินั้นรวมเข้าด้วยกันทีเดียว ไม่ใช่เรียงกัน และการสนธิต้อง
เป็นไปตามหลักของไวยากรณ์ เช่น

ราชาสุริย์ = ราช สนธิกับ สุริย์ ตัวอย่างคำอื่นมี -

บีโยรส (เบีย-โอรส) เพ็ชรราภรณ์ (เพชร-อาภรณ์)

นิรันดร (นิร-อันดร) นเรศวร (นร-อัสวร)

สุเรนท (สุร-อินท) อรุต (อร-อุต)

โคภางค์ (โคภ-องค์) คุณาภีรย์ (คุณ-อภีรย์) ฯลฯ

วิธีเติมอุปสรรคและปัจจัย

อุปสรรคเป็นคำพวกหนึ่งสำหรับใช้ประกอบเข้าข้างหน้าคำอื่น
เพื่อให้คำนั้นมีความเพิ่มขึ้น คำอุปสรรคนั้นหาที่อย่างคำพิเศษ

คำซึ่งมีอุปสรรคประกอบในหนังสือนี้มี สุตเวท อภิปรชนีย
 อติเรก พิษฐ์ช วิภูษณา สมนนา อุกาท ประติบัษษ วิชิต สฐิน
 สุกุมต อเนก วิเศษ อมร บริจาริกา สุปรรณ อนุวัฒน์ บริโภค

ลี - รวณ (กลายเป็น ลม ลัญ ลน ได้)

อภิ - ยิง ใหญ่ ข้างหน้า.

สุ - ตี (คำนี้กลายเป็น สด - สร - สด - เสว ได้)

อ (อน) - ไม่ เช่น อเนก - อน - เอก.

ประติ (ปฏิ) - ตอบ ทวน กลับ.

อน - น้อย ภายหลัง ตาม.

บริ - รอบ ทัว.

อติ (อติ) - ยิ่ง ยิ่งกว่า อติเรก (อติ - เอก).

อุ - ลง ค้าง.

ทุ - ชั่ว (คำนี้กลายเป็น โท - ทร ได้)

ปัจจัย เป็นคำประกอบท้ายคำอื่น เป็นเครื่องหมายบอกมาตา ภาต
 วาจาก ฯลฯ ของคำนั้นๆ ปัจจัยไม่ค่อยมีใช้มากเท่ากับ อุปสรรค
 ที่ปรากฏในหนังสือนี้

อนันย (อนันย) - ควรนำ พึง - อภิปรชนีย (ควรบุชายัง)

ติ - การ ความ - คติ (การไป)

ต - แด้ว - กต (ทำแล้ว)

อิน (อิ) - มี - นาคิน.

วิธีแปลงคำ

อุปสรรค บัจฉัย และการแปลงคำ มีอธิบายแต่ไว้ในหนังสือ
อักษรวิจิตร และวจีวิภาค ผู้เรียนพึงอ่านคำอธิบายในหนังสืออันนี้ประก
กอบด้วย การแปลงคำซึ่งช่วยในการหาสัมผัส และ หาคำครุได้
ได้มาก.

แปลงเพื่อต้องการคำ ครุ และ ลหุ

- (๑) ฝ่ายนางประเดรีฐิตมะนา วิพิศุทธิธัมมกัน.
นารี เป็น นารี (ลหุ).
(๒) วิศุทธะทรงญาณ ทรมานนราพา.
นร เป็น นรา (ครุ).
(๓) แต่ต้องทำนต วจนะชา.

ทต แปลงเป็น ทำนต ต้องการสองพยางค์ และให้
เป็นนตพยางค์หนึ่ง ครุพยางค์หนึ่ง เดียง อำ ทำน
อนโตมให้เป็นนตได้.

- (๔) เตอุมยัคและถตโม - ตริระห้วงคนาด้าหาย.
ไมตรี เป็น ไมตรี เพื่อต้องการคำตห.

แปลงเพื่อต้องการสัมผัส

๑. การณยะเพียงอรร - ณะภะกัจจันอนันตา
วิศุทธะทรงญาณ ทรมานนราพา.
อนันต เป็น อนันตา เพื่อสัมผัสกับ พา.

๒. จ्ञใจเพราะผิดคดีสุธรรม์ สุจริตประคิษญา
ของให้พระองค์อะมะระเท- อะเสวดยประโมทา
ประโมทะ เป็น ประโมทา เพื่อดัมผัดกับ ญา
๓. กถนขจรรนรมตมพณัน
ภมวณยนิคตที่สุคันธ.
สุคณธ เป็น สุคันธ เพื่อดัมผัดกับ ณ.
๔. พาหณค่านคาราม ได้ดั่งห้วงหตาม
พาหณะ เป็น พาหณ เพื่อดัมผัดกับ คารณ.

อนึ่ง โดยที่กวีจำกัดวงใช้คำอยู่ในวงของแบบประพันธ์ ฉะนั้น กวีจึงถนัดที่จะเขียนหรือตัดคำบางคำให้สั้นได้ เช่น ยศฐาน หรือ ยศฐานันดร เป็น ยศฐา, อนโดม เป็น นโดม, อชฌาตย์ เป็น อชฌา.

นี่เป็นเพียงตัวอย่างที่ยกมาให้เห็น ขอให้ผู้เรียนสังเกตคำอื่นๆ ที่พบในบทนิพนธ์ แล้วบันทึกจดจำไว้.

การถอดคำประพันธ์

นักเรียนยังเข้าใจผิดกันอยู่ว่า การถอดคำประพันธ์นั้น คือ การอธิบายข้อความของคำประพันธ์ ที่ถูก การถอดคำประพันธ์คือ การถอดกาพย์กถอนออกเป็นภาษาร้อยแก้ว และให้ความร้อยแก้ว มีรสและเนื้อความเต็มอกกับความในกาพย์กถอน เช่น

อาจอมจักรพรรดิผู้
 แม่พระเสยโอรส
 จักเจ็บอระระทด
 ถนัดตงพาหาเหยน

เพ็ญยศ
 แก่เสยน
 ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
 หนักถึงไกลองค้.

ถ้าจะเขียนเป็นร้อยแก้วว่า “พระมหาอุปราชรำพึงถึงพระ
 บิดาว่า ถ้าต้องเสยโอรสแก่ศัตรูแล้ว ท่านคงจะทรงเศร้าโศก
 มาก——” ดังนบนการอธิบาย ไม่ใช่ถอดคำประพันธ์ ถ้าจะ
 ถอดคำประพันธ์โคลงบทนี้ ต้องเขียนว่า.

“อ้อ พระจักรพรรดิ ผู้มพระยศยิ่งใหญ่ ถ้าแม่พระองค์
 จำต้องเสยพระโอรสแก่ศัตรูแล้ว ก็คงจะทรงโทมหนักอย่างใหญ่หลวง
 ประดุจพระพาหุถดัดขาดไปจากพระกายนั้นแท้ยว.”

ดังนเนอความ และรดีจิงจะเล่มอกกับบทประพันธ์เดิม.

ในการถอดคำประพันธ์ พึงดำเนินการเป็นชน ๆ ดังน :-

(๑) อ่านบทประพันธ์ดักถ่องเทยว เพื่อให้เกิดความรู้สึกใน
 รัสของบทประพันธ์ และรู้เนอความโดยทั่วไป.

(๒) พิจารณาคำศัพท์ และตีความหมายข้อความ เพราะใน
 คำประพันธ์ถ้อมักถะเว้น ความต่าง ๆ ไว้ในฐานที่เข้าใจ.

(๓) นึกจัดลำดับความเสยใหม่ให้เหมาะกับการเขียนร้อยแก้ว
 เพราะการลำดับความในคำประพันธ์กับในร้อยแก้วไม่เหมือนกัน.

ตัวอย่าง

นาวรรวิหคัง	ต่อมาน ช่อแฮ
ไชยสุพรรณหงส์พิมาน	มาศแพรว
ทรงพระวิชัยชาญ	ชัยช่อ พระนา
เพราะพระชาณุชเยศแผ้ว	แพกพันภัยเฉื่อย
เป็นมหาชวีชบั๊กบอง	ปวงภัย โพนนา
ท่านเรนทรไคล	เคลอนคล้าย
กระบี่ชชโบกโบยโบ	บังทัพ ท่านแฮ
หามอมตรหมุ่ร้าย	อย่ารำโรมถึง

คำศัพท์ วรวิหค จะบอกผ่านกอนั้นประเดี๋ยวจึงไม่ได้ เพราะวรวิหค
 หมายความว่าหงส์ นาวรรวิหค ก็คือเรือรูปหงส์.
 ๕ เป็นคำกริยา ถ้าใช้ในร้อยแก้วจะว่าเรือตั้งอยู่ไม่ได้
 ต้องหาคำกริยาอื่นที่เหมาะสม.

ปัญหา “เป็นมหาชวีช” ในโคลงบทที่ดองนั้นอะไรเป็นประธาน
 ของกริยา เป็น ต้องหาตัวประธานให้ถูก.

ถอด

เรือรูปหงส์ ซึ่งจอดเทียบอยู่ข้างหน้า ชื่อเรือไชยสุพรรณหงส์
 มีตอทองเปลงปลั่ง งามดังวิมาน ด้านเป็นเรือทรงพระพุทธรูป ชื่อ

พระวิชัย เพราะพระพุทธรูปองค์นี้มีอิทธิฤทธิ์นำชัยชนะมาให้ และ
 กำจัดภัยอันตรายให้สิ้นไป พระชนนีนางัด็จพระราชดำเนิน เป็นประ
 หนึ่งรงอินทหิมา บ้างกษัตริย์ข้างหน้า ส่วนทรงกระบี่ชุกก็โบกพัดบังคัง
 จะบังกองทัพของพระองค์ มิให้เข้าค้ำกเข้าถึงได้.

๒

ข้าไหว้พระศาสดา

การุณยะเพียงอรร-

วิสุทธะทรงญาณ

ข้ามบาปะดลสา-

ปรมติพุทธาน

ณพกวังอนันตา

ทรมานนราพา

ชุสถิตชำระธรรม.

ถอด

ข้าพเจ้าขอหมัดการองค์พระดมม้ามืดมพิทชเจ้าผู้ทรงพระกรุณา
 ยิ่งใหญ่ตั้งห้วงมหรณพ พระองค์ทรงญาณอันส่องใสบริสุทธิ
 ทรงทรมานมนุษย์พาให้พ้นความชั่วร้ายบรรทุความดี แล้วให้ดำรง
 อยู๋ในคุณธรรมความดีนั้น.

๓

โอมบังคมพระกณเศทวะศิวะบุตร

ข้าพินนะสันสุด

ประลัย.

อ้องามพระกายพระพรายประหนึ่งระวิอุทัย

ก้องโกญจะนาทให้

สหรรมย์.

เป็นเจ้าสิทธิวิจิตรวิระวรรณ
 วิทยวิเศษสร- พะสอน.
 ยามข้ากอบกรณย์พิชชะบวร
 จงโปรดประทานพร ประสาท.

โอม ข้าพเจ้าขอถวายบังคมแต่พระคณิศ ผู้โอรสแห่งพระ
 คีรี พระองค์ผู้ทรงพระกายงาม เปริดแพร้วดังหนึ่ง ดวงตะวัน เมื่อ
 แรกชน และทรงเปล่งศัพทอโฆษาให้เกิดความบรรเทิงใจ พระองค์
 เป็นเจ้าแห่งศีลปะ ทรงประสิทธิ์ประสาทวิทยาให้นานาประการ ใน
 ยามที่ข้าพเจ้าจะกระทำพิธีมาพยากรณ์ ขอพระองค์จงโปรดประทาน
 ความดำริแก่ข้าพเจ้าด้วย.

การพิจารณาวรรณกรรม

ในภาษาอังกฤษมีคำอยู่สองคำ คือ Literary appreciation - การกำหนดคุณค่าของวรรณคดี กับ Literary taste - วิจารณ์วรรณคดี คำทั้งสองนี้หมายถึงความเข้าใจในคุณค่าของวรรณคดี การอ่านหนังสือก่อนพบของนักเรียนชั้นเตรียมอุดม ย่อมไม่จำกัดเพียงให้รู้เรื่อง รู้ศัพท์เท่านั้น แต่ต้องเริ่มฝึกหัดพิจารณาคุณค่าวรรณกรรมใหม่ taste (รสนิยม) ในสิ่งที่เราเรียกว่าวรรณคดีนั้นด้วย การพิจารณาวรรณกรรมนี้ทำให้เราเข้าใจความรู้สึกและจิตใจของกวี ว่าในขณะที่กวีเขียนกวีภาพกวีตอนนั้น ๆ กวีมีความคิด มีความรู้สึกอย่างไร และต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างไร.

การพิจารณาวรรณกรรม มีหลักเกณฑ์หลายประการ แต่สำหรับนักเรียนในชั้นเตรียมฯ พึงเข้าใจเพียงลักษณะดังประการ คือ

๑. โวหาร
 ๒. ความไพเราะ
 ๓. คุณค่าของเรื่อง
 ๔. ข้อความอันเป็นคติ ภาษิตน่าจดจำ
- จะได้อธิบายเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้.

โวหาร

โวหาร คือ ถ้อยคำภาษาที่ชวนให้คิด และตีความหมาย

ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Figure of Speech มีผู้แปลเป็นไทยว่า ภาพพจน์ การพูดโดยโวหารทำให้เกิดรสน่าฟัง สดุดใจยิ่งกว่าพูดตรงไปตรงมา บางทีคำที่กล่าวเป็นโวหารให้ความหมายกว้างขวางกว่าพูดตรง ๆ.

ตัวอย่าง

เขาวิ่งเร็วเหลือเกิน

คำพูดนี้ไม่ใช่โวหาร เพราะกล่าวตรง ๆ เข้าใจทันที ไม่ต้องตีความอย่างใจ.

เขาวิ่งอย่างลมพัด

นี้เป็นโวหาร เพราะทำให้ผู้ฟังต้องนึกเปรียบเทียบความเร็วของการวิ่ง กับความเร็วของลมพัด.

นายสวัสดิ์เป็นผู้อธิบายความรู้ให้พวกเรา.

นี่ไม่ใช่โวหาร เป็นคำกล่าวตรงไปตรงมา.

นายสวัสดิ์เป็นตำราของพวกเรา.

นี้เป็นโวหาร จะเห็นได้ว่าแทนที่จะพูดว่า นายสวัสดิ์สอนหรืออธิบายความรู้ กลับพูดโดยเขา นายสวัสดิ์ไปเทียบกับตำราประโยคหนึ่งเหมือนความเช่นเดียวกับประโยคก่อน แต่เราจะรู้ดีที่ว่าคำกล่าวประโยคหนึ่งมีความชัดเจนฟังกว่าประโยคก่อน.

นายสีเป็นนักมวยที่เก่งกาจมาก ไม่ใช่โวหาร

นายสีเป็นเสือแห่งสังเวียน เป็นโวหาร.

กวี และ นักประพันธ์ มีวิธีพดยักย้าย เป็นโวหารใน ลักษณะ
ต่างๆ กัน จะขอยกตัวอย่างเฉพาะที่พบในหนังสืออ่านในชั้นเตรียม
เทานน.

งามผิวประไพผ่อง

กลทาบศุภาสุพรรณ

งามแก้มแอร่มฉน

พระอรุณแอร่มละลาน.

เป็นโวหารอุปมา คือเปรียบเทียบว่า ผิวฉนงามเหมือนทาบ
ด้วยทอง แก้มเปด่งปด่งดงฉนแรกฉน การพดโดยเปรียบเทียบ
กวีชอบใช้มาก จะพบในหนังสืออ่านมากแห่ง เช่น.

ก. สามมอยู่แล้วเสมอนฉนตรแก้วนกนเกษ

มหาเวดฉนตรชาดก

ข. โอยราฤทธิเลิศล้ำ

ภฏฉน

ดุดงพาหนฉนทร

เอี่ยมฟ้า

ฉฉฉฉฉฉ

การพดโดยเปรียบเทียบ ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ เปรียบเทียบ
ฉภาพฉนคล้ายกัน เช่น

ก. วาสุกรฤจะไรฉงพษเขยว - มหาเวดฉนตรชาดก
(ทานกฉนฉ) ความหมายโดยตรงว่า พญางูที่ฉไม่มีพษฉนไม่
เคยมี แต่เป็นการเปรียบเทียบไปถึง กฉนหาฉนว่าเหมือนกฉนง.

ข. โกกฉฉฉหรือจะฟ้าเข้าฝุงหงสฉฉ พงสฉฉฉฉ - มหา
เวสฉนตรชาดก (ทานกฉนฉ) ความหมายโดยตรงว่า นก

ดูเหว้าจะเข้าไปรวมกับหงส์ได้อย่างไร ไม่ใช่หนักตระกูลสง
 อย่างเดียวกัน นกดูเหว้าเป็นนกชนิดต่ำกว่าหงส์ แต่ในทันที
 เปรียบกันหาชาติกับนกดูเหว้า หงส์เปรียบเหมือนพระเจ้า
 กรุงสฤษดิ์.

๒. ก. เลิกกันที, แม่นมเมตตานอง

โปรดทรงเก็บพวาทองโน้นประทาน.

ดำฉัตร

คำว่า พวาทอง แปลโดยตรงว่า มะม่วงทอง แต่คำว่าทอง
 ในทันทีไม่ได้หมายถึง ทองคำ แต่หมายถึง ตั้ ฉัตร เป็นโอรหารที่
 เกิดขึ้นโดยความนึกคิดของกวี กวีคือ ถ้ากวีเห็นอะไรงดงาม
 ก็มักจะกล่าวยกตั้งขึ้นให้เกินจริง ตามที่ตนนึกเห็นไป.

ข. ไก่แก้วคิดคู่แก้ว กลอยใจ เรียมฤ.

ติดตเตดงพาย

ไก่แก้ว คำว่า แก้ว หมายถึง สวย งามเลิศ

๓. ก. อาศรวาทกษัตริย์เพียง เพ็ญแจ.

คำ ศรัศวาทกษัตริย์ แปลว่า มีรูปร่างอันงดงามเป็นศิริ แต่
 หมายถึง หญิง วิธีกล่าวโดยนามสมัญญาเป็นโอรหาร อย่างหนึ่ง
 กวีนิยมใช้ เพราะจะได้หลีกเลี่ยงไม่ต้องใช้คำๆ เดียวซ้ำบ่อย ๆ ยิ่ง
 กว่ำน คำสมัญญายังให้ความหมายเพิ่มเติมอีกด้วย เช่น

คำซึ่งหมายถึง หญิง มี เสาวลักษณ์ สร้อย แก้ว อ่อนใ้
 ดวงกมลฉัตร อนงค์ อร ภาทรา.

คำซึ่งหมายถึงพระอินทร์ มี สหสสนันท์ ตรีเนตร วัชร
วัชรินทร.

คำซึ่งหมายถึง พระราชา มี นฤบาล นฤบดี สุริยราช
นเรนทร มหิศวร ภทร ภาบาล.

คำเหล่านี้เป็นคำศัพท์เฉพาะ แปรคำเอาความได้ต่างๆ เช่น
ภทร - ผู้ทรงไว้ซึ่งแผ่นดิน ตรีเนตร - สามตา นอกจากที่ยังมี
คำกล่าวโดยศัพท์อย่างอื่น เช่นเรียก นาคา ว่า เห่งอเนตร ฯลฯ.

๔. ก, สุกกรมกรมสุขไชรี ไม้
ติดตแสดงพ่าย.

คำนี้เรียกว่า การเดินคำ เป็นไวหਾਰอย่างหนึ่ง สุกกรมเป็น
ชื่อต้นไม้ แต่เคียงพ้องกับ ศุข และ กรม หมายความว่าต้นสุกกรม
ชื่อต้นไม้ทำให้ถึงถึงความสุขอันเต็มเปี่ยม แต่ก็ไม่มีความสุขดัง
ชื่อต้นไม้ชนิดอื่น.

- ข. ไม้โรกเหมือนโรคเรื้อ รุมกาม
เด่นคำ โรก - โรค.
- ค. ขานางนิกคู้ ขาสมร
พลาฟโอบเอวอร์ แอบเคล้า
กระทุ่มดั่งทุ่มกร ต่อก เรียมฤา
เกตว่าเกษนุชเกล้า กลั่นกลว เสาวคนธ์.
เด่นคำ กระทุ่ม - ทุ่ม เกต - เกษ.

๕. โวหารอีกอย่างหนึ่งเกิดจากมโนคติของกวี (Poetic imagination หรือ Poetic impulse) เราจะพบมากในตอนที่แสดงความคิด ชาติ เช่น

นางนวดน้กนมน้อง	นวดปราง
จากพราวพราวจากนาง	หนึ่งน
พิราบพิลาปคราง	ครวญแข่ง ข้าฤา
บัวว่าบัวนชบ้น	ชกนอ้งเรียมถนอม

ในโคลงบาทสามเป็นมโนคติ หรือความกระตือรือร้นใจของ กวี โดยแสดงความรู้สึกว่า นกพิราบที่ร้องอยู่บนครวญแข่ง กับคน หรือ.

ไก่อ้ำวานวายฟ้า	หาหน
หาสมรมายด	เถอนทอง

เช่นนี้เท่ากับพูดข้อนวนให้ไก่อ้ำช่วยบินไปหานางมา คำกล่าวเช่นนี้พากันเรียกว่า มโนคติหรือความกระตือรือร้นใจของกวี เป็นความฝันความเพ้อ เช่นเดียวกับคนที่กำลังทัก กำลังดีใจหรือ กำลังมีความรักรุนแรง อาจเพ้อพูดกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้.

ความไพเราะ

ความไพเราะของการประพันธ์เกิดจากการจัดคำให้เข้าสัมผัสกัน นอกจากนั้นยังเกิดโดยการใช้เสียงดังคำ หนักเบา สั้นยาวในเบื้องต้น ควรเข้าใจความหมายของสัมผัสเสียก่อน.

สัมผัส คือ เสียงอันคล้องจองกัน สัมผัสแบ่งออกเป็นสอง
อย่างคือ สัมผัสนอก กับ สัมผัสใน.

สัมผัสนอก หรือ สัมผัสบังคับ ได้แก่สัมผัสระหว่างวรรค
ต่อวรรค ซึ่งมีกำหนดต่าง ๆ กัน ตามแบบคำประพันธ์แต่ละชนิด
เช่น ร่ายสุภาพว่า “พระยอกร่ายพิศตร พดางช้า ดักช้าเลื่อง
เนื่อง นิกรพิหค เอนกนกินานา—”

พิศตร กับ ดัก เดื่อง กับ เนื่อง หค กับ นก เป็นสัมผัสนอก
ถ้าไม่มีสัมผัสนอกก็จะเป็นกาพย์กวดอนชนไม่ได้.

สัมผัสใน ได้แก่สัมผัสภายในวรรค เป็นแบบสัมผัสพิเศษ
เพื่อช่วยให้คำประพันธ์มีเสียงอันไพเราะขึ้น คำประพันธ์ทุกแบบมี
สัมผัสในเหมือนกัน และกวีย่อมหาวิธีวางสัมผัสในต่าง ๆ กัน เพื่อ
ให้อ่านออกเสียงมีทำนองเสนาะ.

สัมผัสใน ยังแบ่ง ออกเป็น สอง อย่าง คือ สัมผัสสระ กับ
สัมผัสอักษร.

สัมผัสสระ คือสัมผัสโดยใช้สระเสียงเดียวกัน เช่น.

ก. “บ้างก็ออกช่ออรชรผลงกาเกิดกับ กิ่งก้านระกู แกม แนม ใน
วิบุตระบัดบัง” แกม - แนม เป็นสัมผัสสระ.

ข. “มาเคี้ยว เปลี้ยว ชกไอ้ อายสุ.

ค. “หวานอะไร ไม่หวาน ปาน วาจา
แห่งน้อง แก้ว แวว ตา ของ สามี.

สัมผัสอักษร คือ สัมผัสโดยใช้พยัญชนะเดียวกัน เช่น

ก. “คืบ^๑แค^๑เค^๑ยง^๑คู^๑ขุ่ม^๑ เขา^๑ขัน^๑
 เอ^๑ยง^๑และ^๑ออก^๑อ^๑ญ^๑ช^๑ญ^๑ แซ^๑ช^๑ร^๑อง^๑”

บาท^๑ที่^๑หน^๑ึง สัมผัส^๑ด^๑พย^๑ัญ^๑ษ^๑นะ ค^๑และ^๑ช^๑.

บาท^๑ที่^๑ด^๑อง สัมผัส^๑ด^๑พย^๑ัญ^๑ษ^๑นะ อ^๑และ^๑ช^๑.

นอกจากสัมผัสช่วยให้กาพย์กตอนมีเสียงอันไพเราะแล้วก็ยังมียังเสียงสูงต่ำคือเสียงวรรณยุกต์ เสียงหนักเบา ดังได้กล่าวแล้ว ในข้อ
 หนักเรียนอาจสังเกตได้จากตัวอย่างต่อไปนี้:—

ก. “หม^๑ง^๑ว^๑ง^๑ว^๑ก^๑ง^๑อ^๑ก^๑ง^๑า^๑ม^๑ต^๑ระ^๑ห^๑ง^๑า^๑น^๑” นอกจากสัมผัส
 อักษรยังมีเสียงสูงต่ำ.

ข. “ตะ^๑เพ^๑ย^๑น^๑ท^๑อง^๑ล^๑อง^๑ล^๑อย^๑ที่^๑หล^๑ง^๑ช^๑ล ก^๑ิน^๑เก^๑ส^๑ร^๑อบ^๑ล
 เบ^๑อน^๑เข้า^๑แผ^๑ง^๑บัว^๑ให้^๑บัง^๑ก^๑าย น^๑ว^๑ล^๑จ^๑ัน^๑ท^๑ร^๑พ^๑ร^๑ณ^๑เ^๑น^๑อ^๑อ^๑น^๑แ^๑บ
 ส^๑ว^๑าย^๑แส^๑ว^๑ง^๑.” ตอ^๑น^๑น^๑ม^๑ท^๑ง^๑ส^๑ัม^๑ผัส^๑ด^๑ระ^๑ ส^๑ัม^๑ผัส^๑อ^๑ก^๑ษ^๑ร^๑ และ^๑เสียง
 สูง^๑ต่ำ.

ค. “มี^๑นา^๑นา^๑ไ^๑ม่^๑แม^๑ก หม^๑ุ^๑ต^๑ระ^๑แบ^๑ก^๑ต^๑ระ^๑ษ^๑าก มา^๑ก^๑ก^๑ระ^๑-
 ษ^๑า^๑ก^๑ระ^๑เบ^๑ย^๑น ต^๑ะ^๑ข^๑บ^๑ต^๑ะ^๑เค^๑ย^๑น^๑ค^๑น^๑ค^๑ ส^๑ม^๑อ^๑ส^๑มี^๑แส^๑ม^๑ว^๑ง^๑โม^๑ก.”
 ตัวอย่าง^๑น^๑ใช้^๑เสียง^๑เบา^๑หนัก^๑— ด^๑ห^๑ คร^๑ุ^๑ด^๑ด^๑ับ^๑กัน.

ความไพเราะของกตอนนั้น เราอาจรู้สึกได้โดยอ่านดังๆตาม
 ทำนองเสนาะ.

ข้อความอันเป็นคติ ภาษิต หรือตอนที่น่าจดจำ

เมื่อคุณพนขเรื่องราวใด ๆ ท่านจะต้องคิดเลือกเฟ้นหาถ้อยคำ
ที่มีความหมายชัดเจนฟัง แล้วนำเอาคำเหล่านั้นมาเรียงกันให้ได้ความ
ชัดเจน สดละสลวย ทั้งให้มีความไพเราะ ยิ่งกว่านั้นท่านยังต้องตรึก
ตรองแสวงหาคติธรรมได้ดังไว้ในที่ต่าง ๆ. เราผู้อ่านควรตั้งเกิดให้
รู้ว่าตอนไหนก็ว่าได้กล่าวคำเป็นภาษิตชวนคิดชวนไตร่ตรอง หนังสือ
ที่ดุษ้อมบวิปริณด้วยภาษิตและคติธรรม จะขอยกตอนที่สำคัญ ๆ นำ
ดังเกิดจดจำมาให้ดูเป็นตัวอย่างดังนี้:-

ก. ดิลิตแดงพ่าย คอนล้มได้จพระเนรศวร ครัดกับล้มได้จพระ
อนรทิน.

“โยมต้องตต่อเชญ มนเห็นคักถรทก ตรีตกคาลระรวี ยัง
กว่ากถวดีวามิศร์ บ่เท่าคิตตค้อย มดระชัยต้องคน เข้าโรมรณ
ราวดี ในอมิตรหมู่กตาง แด่นเด่นางคเนื่องบร จนราญรอนไชยเรศ
สุไชเยศมฤตย จึงได้ดูหนามัน เพื่่อมหันตบวรเมศ เบองบเรศอำรุง
ผดุงเสื่อต้องพิน้อง ฝิบพ้องบุญบุรพ์ ไอศูรยัสสุญเสียมภพ
ตระหลบเลองขามนามเตลง ฎาเลวงชษตริ เป็นชรณ
หงสาฯ เส่อมกฤตยาสยามยศ.”

หากบรรคท้าย ความดีที่สุด เราจะรู้สึกใจหายในความพ่ายแพ้
และสูญเสียเกียรติ.

ข. มหาเวศน์ไตรชาดก กัณฑ์มหาพน.

“ฝูง พานร กระโจมโจน ทะยาน ยุตโยนโยกยะ ยวบไม้
หมู่ค้างบ้างชนะให้กระโหยหวน เสียงโชมคนางไม้เล่าก็รำ
ครวญครคริมคราง ปางเมื่อยามสายัณห์ห้าย่อแสงสหัส-
สภานุมาศ ได้ฟังแล้วนึกรหวาดวังเวงวิเวกวนาสันต์ เสียว
สะท้านสะทีกพรนเย็นระย่อเยะเยือกสยดสยง หรั่งๆเรไร
รื่องทกราวรุกขะระงมป่า แจ้วๆจักกระจันจ้ำประจำดง”
ตอนนพวรรณนำภาพของป่าเมื่อยามจะพบค่าได้ดีมาก และนัก-
เรียนควรได้ท่องให้สนใจทีเดียว.

ค. ตามใจท่าน คำพูดของยาคส์

“ทั้งโลกเปรียบเหมือนโรงละครใหญ่,
ชายหญิงไพร่เปรียบตัวละครนั้น:
ต่างมียามเข้าออกอยู่เหมือนกัน
คนหนึ่งนัย่อมเล่นถ้วนานา.”

นี่เป็นภาษิตที่ชวนคิดชวนครอง ซึ่งเขกถ่เบียดึกได้ละมยก
ให้เราทราบ ข้อความตอนนี้มีผู้จดจำและนำเขาไปพูดอ้างถึงบ่อยๆ.

คุณค่าของเรื่อง

หมายถึงเรื่องทั้งหมด เมื่อเราได้อ่านเรื่องหนึ่งเรื่องใดจบแล้ว
ยังมีอะไรเหลือประทับใจอยู่ในใจหรือในดวงความคิดของเรา บาง

เรื่องให้แตกความเพดิดเพด็น บางเรื่องบำรุงสติปัญญา บางเรื่อง
สอนข้อธรรมะ ฉะนั้นเมื่อเราอ่านเรื่องจบไปตอนหนึ่ง หรืออ่านจบ
ตลอดเรื่อง ก็ให้ถกถามตัวเองว่า เราได้อะไรจากเรื่องนั้น ถ้าได้
ความเพดิดเพด็น ก็ถามต่อไปว่า เพดิดเพด็นในข้อไหน หรือเรื่องนั้น
ทำให้เกิดสติปัญญาอย่างไร เรื่องนั้นสอนข้อธรรมกับให้คติอย่างไร
บ้าง.

จะขอยกเรื่อง ดำวิตรี ตอนที่มีในหนังสืออ่านเป็นตัวอย่าง.

เมื่อเปิดเรื่ององกัถ ๓ ตอนที่ ๑ เราได้ฟังดำวิตรีพบกับพระ
ศัศียาฉาน คำพูดนั้นไพเราะแต่ตั้งว่าคนทั้งสองมีความรักใคร่กันเป็น
อันมาก แต่ในขณะที่เพด็นพูดและเพด็นชมความงามของป่าดงอยู่นั้น
พระศัศียาฉานก็ล้มลงสลบไป ความเพดิดเพด็นสักครุนหายไปหมด
ความโศกเข้ามาแทนที่ ครั้นแล้วปรากฏกาย พระขยม มาคั่งอง
“ปราณ” ของพระศัศียาฉานเพื่อพาไปยังยมโลก ดังนั้นเราจะเห็น
ว่าเรื่องชนคนด้วยความรักความดีซ แต่จบลงด้วยความเศร้า เมื่อ
เปิดเรื่องตอนที่ ๒ ผู้อ่านจะเห็นดำวิตรีเดินตามพระขยม ตลอดตอน
เป็นคำพูดโต้ตอบระหว่างพระขยมกับดำวิตรี ดำวิตรีพยายามติดตาม
พระขยมไม่ถดถะ พระขยมจะห้ามปรามประการใดก็ไม่ฟัง ดำวิตรี
พยายามอ่อนวอนให้พระขยมคืน “ปราณ” ซึ่งจะทำให้พระศัศียาฉาน
ฟื้นชีวิต ส่วนพระขยมนั้นทำหน้าทอนเคร่งครัดของคน คือเมื่อคนถึง
ที่ตายก็จะต้องนำเอา “ปราณ” ไปตามพรมหัตถิฉิต เมื่อถึงต้องฝ่าย

ต่างมีความประสงค์กันอย่างนี้ เรื่องจะจบลงโดยอาการอย่างไร การที่ผู้เขียนทำให้เราอยากรู้เรื่องนั้นแหละทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ความตั้งใจในการอ่าน ตัวอิตรไม่มีอำนาจหรือกำลังอย่างใดจะไป บังคับพระยมได้ แต่พระยมนั้นมีชื่อนามหนึ่งเรียกว่า ชรรวมราช เจ้าแห่งชรรมะ ฉะนั้นตัวอิตรจึงเพียรจะเอาชนะนะ โดยการกล่าวคำ อื่นหน้าฟัง เป็นสุภาษิต คำกล่าวของตัวอิตรนั้นใช้ว่าจะชนะเพาะเจาะจงกับพระยมนักหนาไม่ ที่แท้ก็บอกกล่าวให้ผู้อ่านได้ฟัง ได้จัดจำนนั้นเอง พุดง่าย ๆ ก็คือสอนผู้อ่าน ล่วงพระยม ผู้มีความใคร่ในชรรมะ เมื่อ ได้ฟังถ้อยคำอันดีเช่นนั้นก็อดเมตตาไม่ได้ จนในที่สุดต้องปลดอย “ปราน” คนไป แม้ว่าจะเป็นการพนดอหนาทของพระองค์ก็ตาม

เรื่องนเราจะได้ฟังคำอันเป็นคติซึ่งตัวอิตรกล่าวแก่พระยม ยิ่ง ก่อถำนเรายังได้คติต่อไปอีกว่า “ความรักแท้ย่อมชนะอุปสรรค พงมอด.”

ดังนั้นเป็นการพินิจคุณค่าของเรื่องอย่างง่าย ๆ ซึ่งนักเรียน พึงฝึกคิดและสังเกต เพื่อเป็นบันไดในการศึกษาอักษรศาสตร์ชั้นสูง คอไป.

ลักษณะคำถามวรรณคดี

คำถามวรรณคดีมีวงกว้าง ผู้ออกข้อสอบอาจถามอะไรได้
ทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับหนังสืออ่านแต่ละประวัติวรรณคดี อย่างไรก็ตาม
ตาม อาจแบ่งคำถามออกเป็นลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้:-

คำถามเกี่ยวกับหนังสืออ่าน

ก. ถามประวัติที่มาของเรื่อง

๑. เรื่องชาตก คือ เรื่องชนิดใด มีประวัติมาอย่างไร.
๒. มหาเวดต้นตรชาตก ร่ายยาวอนันต์ แต่งเมื่อใด ใครเป็น
คนแต่ง ได้เค้ามาจากไหน.
๓. จงเล่าประวัติของเรื่องมหาเวดต้นตรชาตกมาให้ฟัง.
๔. เสดงพ่าย หมายความว่าอะไร ได้เค้าเรื่องมาจากไหน.
๕. ดมเด็จพระประสูติทรงมีพระประสงค์อย่างไรบ้าง
ในการนิพนธ์ ดิตตเตงพ่าย.
๖. มีผู้ใดได้ช่วยเหตุอดสมเด็จพระประสูติในการนิพนธ์
ดิตตเตงพ่ายบ้างหรือไม่ ผู้คนคือใครจงอธิบาย.

ข. อธิบายข้อความที่ยกมา ว่าใครพูดกับใคร ที่ไหน
เมื่อใด เหตุใดจึงพูดเช่นนั้น และความหมายที่กล่าวเช่นนั้น.

๗. ข้ามุงเห็นเหตุผด ยดจิตต์เจ้าจอมคึก ห่อนหัวฮัก
หาญรงค์ ปดงใจผ่อคือไต้.

๙. ^{๕๑ ๕๒ ๕๓} เหตุผลผวเข่าชว
เกิดเมื่อยามเย็นค
ถูกเขย
ดอกไท้.
๑๐. ^{๕๔ ๕๕ ๕๖} เป็นศรีสวัสดิ์คแต่ช้อย
ขอชนะไฟรี
ขอเป็นธวัชไป
ขอพระเป็นฉัตรกง
ขอชัย
ทอทอง
บักทพ เด็ดมินา
เกิดอรอนอ่อนเกษม.
๑๑. ^{๕๗ ๕๘ ๕๙} พระพิพระผู้ผ่าน
ไปชอบเชษฐยั้นหยด
ภพอด - ดมเอย
ร่วมไม้.
๑๒. ^{๖๐ ๖๑ ๖๒} พระราชดำภารมชัย
คองอาชญาอินแห่ง.
ใดทวยบาทมุดิกา
๑๓. ^{๖๓ ๖๔ ๖๕} เวทมนตรนเขาอาจมี
จะเรียกเขาใคร ๆ มา.
แต่จะบังคับหัตถยา
ยังนี้กระแวงแคงนิก.
จริงอยู่พอที่
ให้รักนหน้า
๑๔. ^{๖๖ ๖๗ ๖๘} แต่จะบังคับ ใคร ๆ ให้กตบ
ให้ชอบให้ซัง ยืนยังอยู่นาน
สุดพันวิสัย.
มโนวิญญาณ
ย่อมจะเป็นการ
๑๕. ^{๖๙ ๗๐ ๗๑} เขาเถื่อนเจ้าตมพรา
กตบ.
ใดหน้าแถวตมหดไม่เห็ดยว
๑๖. ^{๗๒ ๗๓ ๗๔} ดกรมหาเวถ์ต้นคร
อย่าอาวรณ์ไว้เวทนาเขา.

๑๖. เยี่ยงอย่างดีดวงหงายมาถึงกายย่อมเอาตัวหนี.
 ๑๗. ขนชื่อว่ามีมารยาหญิงนงนุชแน่แท้ แต่ว่าจะคิดแคบเดี่ยว
 ภายของ.
 ๑๘. ปู่เป็นกษัตริย์ทรงดีแล้วไม่ค้นได้.

ค. ถอดคำประพันธ์

๑๙.	ตัดดีโตโตตัดดีน้อง
เพราะเพอมาราญรอน
ตัดละตัดละมร
นี้กระกำนามไม้	แหงนนอน ไพรฤ
เคอกรไต้
เล่มขอ ไม่น่า
แม่นแม่นทรวงเรียม.
๒๐.	พระคุณดวงเพียบพัน
เต็มตระตอดแห่งบน
พระเกิดพระก่อชนม
เกรงบทันตักได้	ภवाद
บ่อนไต้
ชุบชัพ มานา
กตัมเต้าคอบสนอง.
๒๑.	บัดมกคพ่าห์ไท
แฉงเหวียงเบียงเคียรตะบัต
ออกคตกพตกเงยงดี
เบนบ้ายห่งายแห่งนให้	ทวารดี
ตกไต้
คอช เค็กแซ
ท่วงทอชทย.

ง. ถามคำศัพท์

๒๒. จงแปลคำที่ขีดด้วยประภาศในความต่อไปนี้:-

ภิกษุเว ศุกรตั้งฆ ผู้ทรงคือ สังวร

ได้ทรงเห็นก็จะเป็นมหา มหรศพเนตร

ให้สืบสุริย สันตติวงศ์

ทัพเมืองนนทบุรีชวา ศรีเสนาเกาของ

กรุงรามฤทธิ เพ็ญฟ้า พรพ

ครนสันทรพย อุปภาคเขาก็ไม่ยาก อินังนำพา.

๒๓. จงอธิบายคำต่อไปนี้:-

พระคาถา รวีวงศ์ พุทธชากร สัมมุติเทจราช

สัตตตตคกมหาทาน สักกทัตติยาวาศ.

สังสารวัฏ บัณฑิตกัมพต บุรุษโทษสืบแปดประการ

นิเทศกนหน พรหมจาร.

จ. ถามแบบคำประพันธ์ หรือให้เปรียบเทียบคำประพันธ์ เป็นคำถามให้เขียนแผนผังสัมผัส ข้อบังคับของคำประพันธ์ต่าง ๆ ที่มีในหนังสืออ่าน แต่บางที่มีถามแปลกออกไปบ้าง เช่น

๒๔. จงแยกออกเป็นวรรค และเขียนให้ลักษณะของคำประพันธ์ และบอกด้วยว่า คำประพันธ์ที่แยกนั้นมีชื่อว่าอะไร.

ทงจิตคิดพิวตด้วยอหังการกยังกระหึ่มยินดีเห็นว่าเขาเกรง

ฤทธิ จึงเปล่งพจน์นั้น ณกตางเวหาตราประชาราชภูธรราชคิณกร
 ษณจนี้กถึงฐานคนว่าตกต่ำอยู่ปานใด.

๒๕. ท่านตั้งเกศเห็นหรือไม่ว่าในหนังสือ ตติตเตตงพ่าย นั้นมี
 โคลงดีบางบทสัมผัสผิดผิดไปจากแบบบังคับ ท่านเข้าใจว่าเป็นโคลง
 ชนิดใด จงอธิบายพร้อมด้วยตัวอย่าง.

ฉ. ถามลักษณะอุปนิสัยของตัวละคร

๒๖. ท่านเห็นว่าชชกเป็นคนฉลาดมีไหวพริบดีตรงไหน อย่างไร
 ไรบ้าง จงบอกมา ๓ แห่ง.

ช. ถามความจำเกี่ยวกับเนื้อเรื่องบางตอน

๒๗. จงกล่าวถึงพิธีการรับทูลเชิญใหม่ ตามความที่ปรากฏ
 ในหนังสือตติตเตตงพ่าย.

๒๘. เมื่อชชกจะจากนางอมิตตดาไปยังเขาวงกตนั้น ได้กระ-
 ทำการอะไรบ้าง.

๒๙. จงกล่าวถึงระยะเวลาการเดินทางของ พระมหาอุปราชาจาก
 กรุงหงสาวดีจนมาตั้งค่ายที่ตำบลตะพังตรุ.

๓๐. ขรรคมเทวบุตรองค์เหตุอย่างไร ที่ไม่ยอมหัดททางให้
 ขรรคมเทวบุตร.

๓๑. ภาพนาง ที่จิตรระทดวาดถวาย ผู้เทศน์นั้น มีรูปผู้ใดบ้าง และเหตุใดผู้เทศน์จึงไม่พอพระทัย.

ฉ. ถามตอนที่ไพเราะหรือมีข้อความดี คือให้ผู้ตอบ ยกตอนหนึ่งตอนใดในหนังสืออ่าน ที่ตนเห็นไพเราะมาเขียน ให้ดู (มากน้อยเท่าใดแล้วแต่จะกำหนด) และให้ชี้แจง ว่าไพเราะหรือดีอย่างไร ในการตอบคำถามเช่นนั้นนักเรียน ต้องท่องจำข้อความไว้ให้ได้สักกตอนหนึ่งหรือสองตอน และ ให้เข้าใจคุณค่าของกาพย์กลอนตอนที่ท่องได้นั้นด้วย.

คำถามเกี่ยวกับประวัติวรรณคดี

ลักษณะคำถามประวัติวรรณคดี สำหรับชั้นเตรียมอุดม แบ่ง ได้เป็น ๕ ประเภทด้วยกัน คือ

ก. ถามประวัติของกวีและวรรณกรรม

๓๒. จงบรรยาย ประวัติ ของกวีต่อไปนี้ แต่เพียงคนเดียว และให้กล่าวด้วยว่ากวีนั้นได้สร้างวรรณกรรมอะไรเป็นสำคัญ ศรี-ปราชญ์ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เจ้าพระยาพระคลัง (หน).

ข. ภาษประวัตัวรรณคดีประเภทต่าง ๆ.

๓๓. นิราศเกิดขึ้นในสมัยใด และได้เจริญขึ้นถึงชนชั้นสูงสุดในสมัยใด ใครเป็นนักนิราศที่มีชื่อเสียง และได้แต่งนิราศอะไรไว้บ้าง จงบอกมา ๓ ท่าน.

๓๔. กาพย์หรือโคลงเกิดขึ้นในสมัยใด ใครที่นับว่าเป็นเอกในทางกาพย์หรือโคลง.

๓๕. จงกล่าวถึงเรื่องหนังสือ คำหลวง.

ค. ภาษลักษณะของวรรณคดีต่าง ๆ.

๓๖. ร้อยแก้วกับกาพย์กลอนต่างกันอย่างไร.

๓๗. กลอนเต็มภาคกับกลอนเพลงยาวต่างกันอย่างไร.

๓๘. อย่างไรเรียกว่า ดิลก ท่านรู้จักหนังสือดิลกอะไรบ้าง จงนำมาให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง (ยกเว้นดิลกเพลงพ่าย).

๓๙. กลอน โคลง ฉันท์ มีลักษณะอะไรที่แตกต่างกันเป็นสำคัญ.

๔๐. กลบทคืออะไร ชักตัวอย่างไรให้ดูด้วย.

๔๑. ท่านเห็นว่า คำฉันท์ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กับ คำฉันท์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ต่างกันในเรื่องลักษณะอย่างไร.

๔๒. ที่เรียกว่า หนังสือนิราศนั้น คือหนังสือที่มีลักษณะอย่างไร.

ง. คำถามเกี่ยวกับความสำคัญของวรรณคดีต่าง ๆ.

๔๓. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๓ นั้นได้เข้ามาจากรามายณ์ อันเป็นเรื่องของอินเดีย แต่เหตุใดเราจึงยกย่องว่าเป็นวรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่ง.

๔๔. เรื่องสามก๊กของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีความสำคัญในวรรณคดีไทยอย่างไร.

๔๕. ท่านได้อ่านเรื่องธรรมาสรรพมั่งคั่งมาแล้ว ท่านเห็นความสำคัญของเรื่องนั้นในข้อใดบ้าง.

๔๖. มงคลสูตรคำฉันท์นั้นท่านเห็นว่าเป็นเรื่องอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน เหนือสิ่งใด เพราะ หรืออย่างไร จึงอธิบายความคิดของท่าน.

จ. คำถามเกี่ยวกับเนื้อเรื่องของวรรณคดีต่าง ๆ.

๔๗. จงเล่าเรื่องอนิรุทธคำฉันท์มาให้ฟังโดยสังเขป.

๔๘. จงเล่าเรื่องนรกภูมิซึ่งปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงมาให้ฟังโดยสังเขป.

๔๙. ศักระในวรรณคดีต่อไปนี้ พระดมทรโฆษ ทพพินาง รินนางโรย มะกะโท ชนแสน มีบทบาทอันสำคัญเด่นอย่างไร จงเล่าโดยย่อ.

๕๐. จงเล่าเรื่องในวรรณคดีที่ท่านชอบมาให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง.

แนวคำตอบ

จะได้ให้หลักหรือแนวตอบคำถาม ที่ยกมาเป็นตัวอย่าง โดยย่อ เพราะในคำตอบของนักเรียนแต่ละคน แม้จะใช้หลักความรู้อย่างเดียวกัน แต่ก็ใช้สำนวนภาษาไม่เหมือนกัน อนึ่งในคำตอบวรรณคดีนั้น ถ้าสามารถยกความ (Quote) ในหนังสือมาอ้างได้จะเป็นการดีมาก.

๓. ชาดก มาจาก ชาดะ = เกิด ชาดก = เรื่องของชีวิต ชาดกคือชีวิตประวัตินั้นเอง แต่เราใช้คำสำหรับพุทธประวัติเท่านั้น คือ เป็นเรื่องพระประวัติ สมเด็จพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยพระชาติต่าง ๆ กัน เช่นเวสสันดรชาดก ก็กล่าวถึงพระประวัติ พระพุทธเจ้าเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร.

ชาดก เดิมแบ่งสองหมวดใหญ่ ๆ คือ นิบาตชาดก เดิมเป็นภาษามคร ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง กับบัญญัติชาดก ภิกษุชาด เมืองเชียงใหม่ เก็บนิทานชาวเมืองมาแต่ง (ราว พ.ศ. ๒๒๐๐) โดย สมมุติว่านิทานนั้นเป็นเรื่องเสวยพระชาติ.

ชาดก เรื่องแรกที่แต่งเป็นคำไทย ก็คือ มหาชาติคำหลวง (มหาเวสสันดรชาดก) แต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๒. มหาเวดต้นตรวยยาว มีผู้แต่งหลายท่าน คือ สมเด็จพระจอมเกล้า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พุทฺธมโฆสิต พระเทพโมลี (กถิน) เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่ไม่ปรากฏนาม บอกแต่สำนักก็มี คือ สำนักวัดตั้งขกระเจาย สำนักวัดถนน.

เวดที่แต่งก็ต่างวาระกัน และไม่ปรากฏเวดแน่นอน ระเบียบที่ใช้เรียนนี้ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รวบรวมและชำระ (เพราะต้นฉบับเดิมผิดพลาดเกิดขึ้นมาก) ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

๓. มหาเวดต้นตรชาดก เดิมเป็นภาษาบาลี รวบรวมอยู่ในทศชาดก คือ ชาดกสิบเรื่อง ซึ่งนับถวายเป็นชาดกทั้งสิบหน้าสำคัญยิ่งกว่าชาดกอื่นๆ เพราะ พระพุทธเจ้าได้ ทรงบำเพ็ญบารมีครบบริบูรณ์.

มหาเวดต้นตรชาดกแต่งเป็นภาษาไทยครั้งแรก พ.ศ. ๒๐๒๕ เรียก ว่า มหาชาติคำหลวง กวีในราชสำนักสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ช่วยกันแต่งโดยกระแสรบตั้ง ต่อมาอีกประมาณ ๑๓๒ ปี พระเจ้าทรงธรรมได้ ทรงนิพนธ์ขึ้นใหม่ อีกจำนวนหนึ่ง เรียกว่า กาพย์มหาชาติ.

ชาดกเรื่องนี้ได้ มีคุณค่าสำคัญแต่งขึ้นใหม่อีกหลายท่าน เช่น สมเด็จพระจอมเกล้า พระบรมโอรสาธิราชฯ พุทฺธมโฆสิต ที่แต่งเพราะบางกัณฑ์ก็มี นอกจากนี้ยังมีผู้แต่งเป็นกลอน ฉันท์ และกลอนเทศน์อีกหลายจำนวน.

๔. เสดง (หรือ ตะเเสง) = มอญ พ่าย = แพ้ ใต้เค้าวร็อง
มาจากพระราชพงศาวดาร ถ้าอ่านพระราชพงศาวดารกรุงเก่าภาค
เทียบตจะเห็นว่าการดำเนินเรื่องเหมือนกัน และผู้แต่งก็เป็นคน ๆ เดียว
กันด้วย.

๕. พระประดั่งคัมปราภฏในท้ายเรื่องดิลิตเตดงพ่าย โคตง
ที่ ๔๒๖ - ๔๒๗ - ๔๒๘ - ๔๓๔ - ๔๓๗.

๖. ผู้ช่วย คือ พระองค์เจ้ากำบ็ชฐา (ประสูติ พ.ศ. ๒๓๕๖ ดั้น
พระชนม์ พ.ศ. ๒๔๓๕) โอรสรัชชกาลที่ ๒ เป็นพระหลานดัมเด็จพระ
กรมพระปรมาฯ (โคตงที่ ๔๓๑).

๗. อำมาตย์ผู้ใหญ่ ทูลดัมเด็จพระนเรศวร เวลาออกขุนนาง
ในท้องพระโรง เมื่อทรงถามว่าจะควรรับทัพพระมหาอุปราชาใน
พระนครหรือนอกพระนคร.

หมายความว่าอำมาตย์ผู้ใหญ่เหล่านั้นได้พิเคราะห์ตามเหตุผล
เห็นว่าน่าใจแม่ทัพซำคักก็ยกมานนไม่กล้าหาญเข้มแข็ง และยำเกรง
พระบรมเดชานภาพดัมเด็จพระนเรศวร.

๘. ดุโคตงที่ ๓๔๔ ดิลิตเตดงพ่าย.

๙. ดุโคตงที่ ๒๓๗ ดิลิตเตดงพ่าย.

๑๐. ดุโคตงที่ ๓๐๓ ดิลิตเตดงพ่าย.

๑๑. ดุร้ายที่ ๓๔๗ ดิลิตเตดงพ่าย.

๑๒. จิตระเด็น ทด ดัเทศน ฤ วิมาน เมื่อจิตระรถ มา ทด
ดัเทศน ว่าเขาพาวิทยากร ซึ่งมีมนตรีเรียกใคร ๆ ให้มาหาได้ และ

ผู้เทศน์ได้ตกลงพระทัยจะให้วิทยากรไข่ม่มนครเรียกมัทนามาหาพระองค์ จิตระเด่นจึงได้ทูลทักท้วง.

หมายความว่า วิทยากรนั้นอาจมีม่มนครบังคับใคร ๆ ให้มา ได้จริง แต่การที่จะบังคับให้รักคนหนึ่งคนใดนั้น จิตระเด่น ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้.

๑๓. มายาวิน (วิทยากร) ทูลผู้เทศน์ (ดูหนังสือพระราช นิพนธ์ หน้า ๔๔).

๑๔. (กัณท์มัทรี) พระเวรด์ันดรแกดั่งกล่าวประชดพระนาง มัทรี ณ พระอาศรม เมื่อพระนางมัทรีถามหาภักดีชาติ ที่กล่าว เช่นนี้ เพื่อจะให้พระนางมัทรี เกิดเจ็บ พระทัย จะได้ ต้ม เคี้ยว ไค้ก ถึง พระดก.

ความหมายว่า พระนางมัทรีไปป่า คงไปพบคนที่ต้องใจจะมี จึงต้มเวดากดบ (คำเดิมเป็นคำภาษิตว่า เขาเถื่อนอย่าต้มพรว ได้หน้าอย่าต้มหลัง).

๑๕. (ดูกัณท์กุมาร ตอนชุกเขี่ยนกัณหาชาติ ฉะเพาะพัคคร พระเวรด์ันดร).

๑๖. (ดูกัณท์กุมาร ชาติทูลพระเวรด์ันดรที่ปากสระมูจ- ถินท์).

๑๗. (ดูกัณท์กุมาร ชุกทูลพระเวรด์ันดร ตอนเว้าไปขอ กัณหาชาติ).

๑๘. (ดู ทานกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสยามชัชวาลย์กับชาติ กัณฑ์หา
ตอนพระนางมัทรีพาไปทอดตา).

๑๙. สัตตใด! มีไร่ดังใดดอก ที่ข้าส่งคนนางมานอนอยู่กลาง
ป่า ก็เพื่อจะมาทำสงคราม ช็อคคนสัตว์เดรัจฉานเหมือนกับท้าวของ
สัตว์นาง ไม่ระกำหนักมือเช่นเดียวกับความระกำในใจของข้า.

๒๐. พระคุณของพระองค์จะดวงก็เต็มฟ้า เต็มโลกและเต็ม
บาดาด พระองค์ได้ประทานกำเนิดและทรงเลี้ยงดูมา ลูกหนูน
ว่าจะฉันขนมเดียวกัน ไม่ทันได้ทดแทนพระคุณอันใหญ่หลวงนั้น.

๒๑. ทนไฉน ข้าทรงอันเป็นมงคลพาหนะของพระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยา เบนตะบัตศิระศกกลงมาเป็นฝ่ายต่างได้ ก็คิดใหญ่
ไชร้างคคชช้างฝ่ายข้าศึกให้เงยขึ้นจนกระทั่งเดี่ยท่าถอยหลังไป.

๒๒. ดังวร = ระวง หนึ่งวง ยึดถือ ดำรง

มหรศพ เนตร = มหรศพ - การรื่นเริงบันเทิง รวม

แปลว่า นาด น้าเพดินตา

ฉันทติวงค์ = ฉันทติ - เป็นอยู่ ต่อเนื่อง

วงค์อันต่อเนื่องกันมา

ศรเสนา = ดำบทพิ

กรุงราม = กรุงของพระราม คือ กรุงศรีอยุธยา

อปีภาค = ไม่มีโชค เควระห่วย ไม่มีวาสนา

อินัง = เอาใจได้ น้าพา

๒๓. คากา = กายี คำประพันธ์ คำฉันท์ (ขาด)
 ใต้บาทเท่ากับหนึ่งคากา

เอ็ด เ็ดโต มหาพุดเหม ปพุดโต คนุรมาทโน
 ยคุด เวตต์นคโร ราชา ดห ปคุดเทหิ ส่มมิต
 อาเรนุโต พราหุมนวณณัน อาตฺตญจ มตฺตญจ
 จมฺมวาลี ฉมา เติติ ชาตเวทํ นมสฺสตี
 = หนึ่ง (พระ) คากา

รวีวงศ์ = วงศ์พระอาทิตย์ ดุริยวงศ์ เป็นวงศ์กษัตริย์ครอบ
 ครอบงวนครศรีอยุธยา ต้นวงศ์ของพระราม กษัตริย์ดุริยวงศ์นั้น
 เมือมาจากพระพรหม.

พุทธางกูร = พุทธ + อังกูร เชื้อวงศ์พระพุทธเจ้า.
 ส่มมิตเทวราช = ราชะ เทวดาโดยส่มมิต คือยกพระเกียรติ
 พระราชาเป็นประหนึ่งเทพยดา.

ดัดตตตกมหาทาน = ดัดต = เจ็ด ตตก = หมอด้ว้อย ทาน
 อันยิ่งใหญ่มีของให้ ๗ อย่าง อย่างละเจ็ดร้อย คือ ข้าง ม้า รถ
 นางสนม ทาต่า ทาตี โคนม.

ดัดกทตติยวาศ = ดัดก + ทตติ + อาวาศ ดัดก (คักร) =
 พระอินทร์ ทตติ = เครื่องบูชา ที่อยู่ซึ่งพระอินทร์ถวายเป็นเครื่อง
 บูชา.

ตั้งดาร์วัญ = ตั้งดาร์ = การท่องเที่ยวไป การเวียนว่ายตาย
 เกิด วิญ = วงกลม การหมุน การเวียนไป.

บั้นทกัมพต = แทนพระอินทร์ เป็นคีตาอ่อน แต่แข็งด้วยบุ
 นุ่ม เมื่อใดเกิดมีเภทภัยในโลกจึงแข็งดังหิน เป็นเครื่องเตือนให้
 พระอินทร์รู้.

บั้นท - แดงซัด เหลืองอ่อน

กัมพต - ฝ่าทอด้วยขนสัตว์

คำข้างบนนหมายถึง บั้นทกัมพตคีตาอาถรรพ์.

บุรุษโทษดับแปดประการ - ลักษณะชั่วในกายบุรุษ ๑๘ อย่าง
 คือ เท้ากาง นิ้วกด น่องที่ ริมฝีปากยาว ฟ้าตายโหด มีเขี้ยว
 เหมือนเขี้ยวหมู จมูกบี้ ท้องบึ้ง หลังโก่ง ตาเข หนวดแดง
 ผมหेतอง หนิงเป็นเกลี้ยง เป็นตอมแมตงวัน ตาเหล่อก คดดำม
 แห่ง (สระเอื้อ หลัง คอ) ที่กระดูกคอตัน สูงโย่ง.

นิเทศกนหน้ นีเทศ = แสดงจำแนก กุน (กุน - เด็ก) นี =
 แม่นาเด็ก ๆ.

พรหมจารี จารี - ประพฤติ ปฏิบัติ ปฏิบัติอย่างพรหม
 หมายถึงการเดาเรียนทางศาสนา ไม่ประพฤตินิเมตณ.

๒๔. ตู ขรรมา ขรรมะดังคราม.

๒๕. ตู โคตงที่ ๔ โคตงที่ ๒๑๗ ดิลิตเตดงพ่าย (เป็นคัว
 อย่าง) สัมผัสต์ในบาทต้อง ไม่เหมือนโคตงดีสุภาพ สัมผัสต์ไปเหมือน
 โคตงจิตวาทีนั้น แต่ไม่เหมือนกันทุกอย่าง.

โคลงหนึ่งนามแจ้งจิต - วาทัน - ทัฬา
 บังคับรับกันแต่ง อย่างพริ้วอง
 เกลงแบบแบบผดพัน ผกชนนิตขึ้นเอย
 ๘๘ ทัดบาทต้องคล้อง ท่อนท้ายบาทประภม.

๒๖. ให้พิจารณาจากหนังสือโดยตนเอง เห็นได้ในกัมมัต
 ชุชก มหาพน กุมาร.

๒๗-๓๑. เป็นคำถามเกี่ยวกับความจำ ขอให้อ่านเรื่องจาก
 หนังสือและบันทึกย่อไว้.

๓๒. เมื่อศึกษาประวัติแล้ว มีหลักที่พึงจำขอหนึ่งว่า กวีแต่ละคนมีชื่อเรียงเด่นในทางไหน แต่งเรื่อง อะไรเป็น เรื่องเอก เช่น
 ศรีปราชญ์ - กำธรวัด - ไฉนหารคมาศ การมัจฉ เป็นแบบของกวี
 ในสมัยต่อมา.

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ - กายห่อโคลง - เป็นเอกในกายห่อโคลง.

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) - ดามกัก - แบบร้อยแก้วที่ดีที่สุด.

๓๓. นิราศเริ่มปรากฏราวสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 เห็นได้จากเรื่องนิราศหริภุญไชย และกำธรวัดศรีปราชญ์.

เจริญรุ่งเรื่องที่สุดในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าละดุนทรบุรี
 นักนิราศสำคัญ คือ นายนรินทรธิเบศร์ (ทองอิน) - นิราศ
 นรินทร ดุนทรบุรี - นิราศภูเขาทอง.

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ - ภาพยี่ห้อโคลงนิราศพระบาท.

๓๔. ภาพยี่ห้อโคลงปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้เริ่มคือ พระศรีมหาโพธิ์ในเรื่องภาพยี่ห้อโคลง ผู้เขียนเอกในทางภาพยี่ห้อโคลง คือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์.

๓๕. หนังสือคำหุดวง.

ลักษณะ (ดูในคำอธิบายเรื่องพระนาคคำหุดวง).

เริ่มปรากฏในสมัย พระบรมไตรโลกนาถ - มหาชาติคำหุดวง (พ.ศ. ๒๐๒๕) ต่อมีหนังสือคำหุดวงอีกตามเรื่อง คือ นันทโศภนันทสรคำหุดวง และ พระมาลัยคำหุดวง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ กับ พระนาคคำหุดวง พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ หนังสือคำหุดวงมีเพียงสี่เรื่อง.

๓๖. ร้อยแก้ว กับ ภาพยี่ห้อกลอน ต่างกันที่เห็นได้ชัดคือ ภาพยี่ห้อกลอน มีกำหนดสัมผัส เอกโท ตรีสุหุ และวางรูปเขียนเป็นแบบๆ เช่น แบบโคลงสี่สุภาพไม่เหมือนกับแบบฉก เป็นต้น.

ร้อยแก้ว ไม่มีบังคับอย่างภาพยี่ห้อกลอน แบบเขียนก็เขียนต่อเนื่องติดต่อกันไป.

(คำอธิบายควรยกตัวอย่างหนังสือด้วย).

๓๗. กลอนเพลงยาว เมื่อชนชั้นไม่มีกลอนระดับ เริ่มด้วยกลอนรับ เมื่อจบต้องลงด้วยคำเอ๋ย ตัวอย่างชนชั้นเพลงยาวเป็นดังนี้:-

(กลอนสระคัมไม่มี) ได้ยัดดาร์อ่านต้นระเบิดเดาะ น้อยหรือ
 น้ของต้นของต้นทรเพราะ ข้างหมดเหมาะตั้งหนึ่งถ้อยกระวีชาญ อย่า
 ระแวงแห่งเด่นหักจของต้นอง ไม่ควรเลยจะมาพร้อมให้ข้อดมาน
 จงคัตเรื่องเกิดอย่าก่อข้อรำคาญ จะบันดาดทุษฐุโทษระคายครือ

๑๓๑

กลอนเพลงยาวมีบังคับมีสัมผัสเหมือนกลอนคตาค จำนวนคำ
 ในวรรคหนึ่งมีแปดคำโดยมาก.

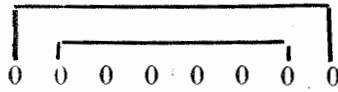
กลอนเสภา มีข้อบังคับอย่างกลอนคตาค แต่จำนวนคำใน
 วรรคหนึ่ง ๆ อาจมีแต่ ๖-๘ คำ เช่น “ ครั้นว่าให้ว้ครแล้วจับบท
 ให้ปรากฏเรื่องราวมาแต่ก่อน ครึ่งดั้นเด็จพระพันวษานรกร ครอง
 นครกรุงศรีอยุธยา เกษมสุขแดนต้นกตังเมืองสุวรรณคร พระเดชนั้น
 แผ่ไปในทิศา เป็นมีนภพตบโลกโลกา ครอบครองไพร่ฟ้า
 ประชากร.”

๓๘. ดิลิต คือหนังสือที่แต่งโดยให้มีสัมผัสต่อเนื่องกันทุกบท
 (ดังเกิดในดิลิตเตลงพ่าย) ดิลิต เป็นหนังสือที่ใช้โคลงกับร้อยเท่านั้น
 ถ้าใช้โคลงล้วนเรียกว่าโคลงดิลิต แต่ส่วนมากใช้โคลงสี่สุภาพ
 โคลงสอง โคลงสาม และร้อยสุภาพ ดิลิตอาจใช้โคลงอื่นก็ได้
 เช่น ดิลิตยอนพ่าย.

หนังสือดิลิตมีดิลิตพระดอ ดิลิตนิตราชาคิวิ ๑๓๑.

๓๙. (มีคำอธิบายข้างต้นแล้ว) กลอนถือสัมผัส โคลงถือ
 แล้งเฮกโท. นันท์ถือครตุ.

๔๐. เมื่อพูดถึง กตบถ ก็หมายถึงคำกตอนซึ่งกวดวางกำหนด
 ด้มผลในเป็นด้มผลด้มบังคับ การกำหนดนี้ แตกต่างจะคิด
 กำหนดก็ย้ายประการใด แตกก็เรียกชื่อว่าแบบบังคับเช่นนั้น ชื่อ
 ว่ากตบถนั้น ๆ เช่น กตบถชื่อมังกกรคายแก้ว มีบังคับในวรรคเพิ่ม
 ด้ม ด้ม
 ด้มดังนี้:-

ด้มด้มด้มด้มด้มด้มด้ม
 ด้มด้มด้มด้มด้มด้มด้ม
 ด้มด้มด้มด้มด้มด้มด้ม

(คำต้นวรรค ปลายวรรคต้องเป็นคำเดียวกัน คำที่ด้มจาก
 ต้นวรรคกับคำที่ด้มจากปลายวรรคต้องเป็นคำเดียวกัน).

นอกจากนี้ยังมีกตโคตงและกตอักษร คือเขียนเป็นกตไว้ ต่อ
 แก่ได้จึงจะอ่านได้ถูกต้อง เช่น กตอักษรชื่อ กตถนทาง เขียนเป็น
 กตว่า

“ไอ้อกเอี้ยแค้นวิตก ะไรเลยระกำใจ จะจากไถ่ไม่เคย”

ด้มด้มอ่านไม่เป็นกตอน เมื่อแก่หรือกตด้มจะอ่านได้ดังนี้:-

“ไอ้อกเอี้ยแค้นวิตก ไอ้อกเอี้ย
 ะไรเลยระกำใจ ะไรเลย
 จะจากไถ่ไม่เคยจะจากไถ่.”

๔๑. ฉันทน์มัยต์มเด็จพระนารายณ์ไม่เคร่งครัดครุฑุ ฉันทน์มัยรัชกาลที่ ๖ เคร่งครัดให้วางครุฑให้ถูกต้อง.

๔๒. หนังสือนิราศ เป็นเรื่องทกวดแต่งขนพรรณนาความรัก ความอาลัยเมื่อพรากจากที่อยู่แต่ครุฑุ จะเห็นได้ชัดในนิราศของสุนทรภู่ ถอเขาการแต่งความรู้ดีเชิงพิศวาดเป็นสำคัญ แต่อาจเขียนแบบนิราศสมมุติ ตามความคิดฝันของกวี เช่น นิราศอิเหนา หรือเขียนเป็นทำนองจดหมายเหตุการณ์เดินทาง เช่น นิราศดอนคอน.

แบบคำประพันธ์ใช้กถอนตถาตหรือโคลงดีสภาพโดยมาก แต่ก้อาจใช้โคลงสั้น กภาพยห่อโคลง หรือใช้ฉันทน์ก็ได้.

๔๓. การเทียบเคียงเรื่องราวเกี่ยวกับเพราะ

ก. เนื้อเรื่องมคคชรรวมหลายแห่ง

ข. การประพันธ์ปราณีต ไพเราะ เป็นคึดปะ ยึดถือเป็นแบบได้.

ค. เป็นเรื่องที่แต่งดีเดชาภาพของพระราม ซึ่งครองนครอโยธยา พ้องกับนามพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งทรงพระนามพระรามาริบัติ และมีเมืองหุดวงซ้อ อโยธยา (อโยธยา) ด้วย.

๔๔. เรื่องด้ามกัก ถ้ายกไตรภมพระร่วงออกเดี่ยวแล้ว ด้ามกักกเป็นวรรณคดีร้อยแก้วเรื่องแรก ร้อยแก้วในด้ามกักนับเป็นแบบคึดดีดแบบหนึ่ง เนื้อเรื่องให้คึดและปลุกคึดคิปัญญา.

๔๕. ความสำคัญคือแสดงว่า “ธรรมะย่อมมีชัยชนะเหนือกิจ
อธรรมแม้จะมีอำนาจปานใดก็จะต้องถึงความพินาศ.”

๔๖. มงคลสูตรเป็นเรื่องอ่านเพื่อเป็นคติ เป็นหลักแห่งความ
ประพฤติ ไม่ใช่เพื่อเพ็ดดเพ็ดน.

๔๗-๕๐. เป็นคำถาม เกี่ยวกับความจำทั้งต้น ไม่มัญญา
อย่างไร.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อุดมใกล้ป.ณ. ป้อมปราบ พระนคร.
นางประยัด ชำคบุตร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา. ค.ศ. ๒๔๔๐